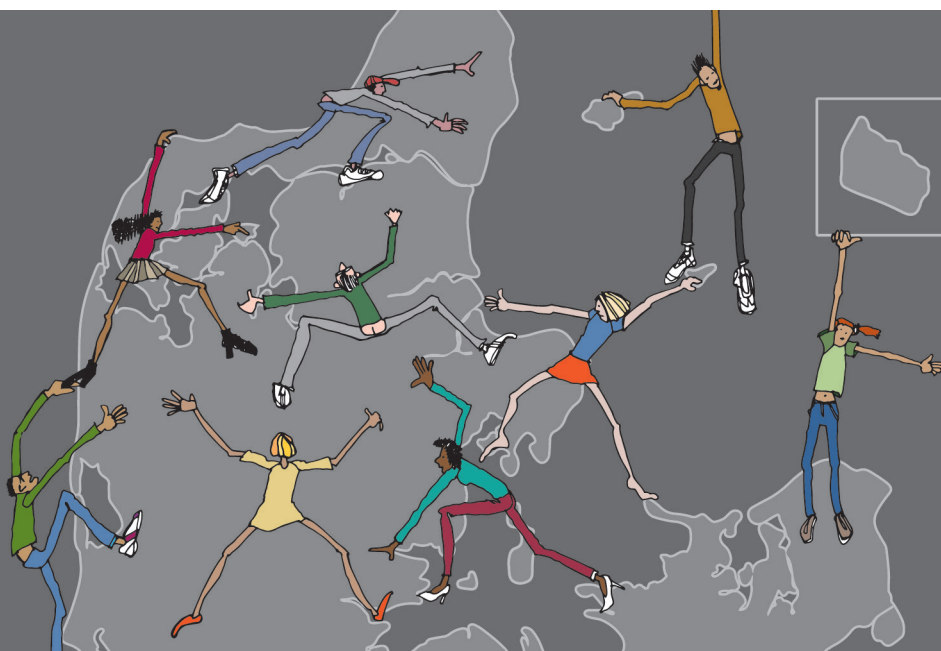

NOTAT 2/2

Unge orienteringer i erhvervsuddannelsessystemets komplekse geografi

Interviewundersøgelse blandt unge fra Vendsyssel og Bornholm

Af Karin Topsø Larsen
22.06.2017

Titel:

NOTAT 2/2

Unge orienteringer i erhvervsuddannelses-systemets komplekse geografi

- Interviewundersøgelse blandt unge fra Vendsyssel og Bornholm

Forfatter:

Karin Topsø Larsen

Forsidegrafik: Jane Hamilton

*Dette notat er udarbejdet for Region Nordjylland og Bornholms Regionskommune. Det er udarbejdet som led i et ph.d.-projekt, der er støttet økonomisk af Region Nordjylland, Bornholms Regionskommune, Aalborg Universitet og Center for Regional- og Turismeforskning (CRT). Ph.d. projektet er udarbejdet på engelsk og udgivet i afhandlingen: *Laboured Learning. Investigating challenged localities through a geography of vocational education*. Dette notat er anden del af to notater på dansk, der er forkortede udgaver af de empiriske afsnit i ph.d.-afhandlingen. Det første notat kan hentes her:*

[NOTAT 1/2: Unge og erhvervsuddannelsessystemet i Danmarks udfordrede lokalområder - casestudier fra Region Nordjylland og Bornholm \(december 2015\)](#)

Center for Regional- og Turismeforskning (CRT)

Stenbrudsvej 55

3730 Nexø

Telefon +45 5644 1144

E-mail: crt@crt.dk

www.crt.dk

© 2017 Center for Regional- og Turismeforskning, Karin Topsø Larsen

ISBN-nummer: 978-87-93583-03-0 (PDF)

Center for Regional- og Turismeforskning er et center for anvendt forskning, der løfter analyse- og udviklingsopgaver samt forskningsprojekter med særligt fokus på yderområder. Centrets primære fokus er regionaludvikling med fokus på yderområder, turisme i et destinationsperspektiv samt modeløkonomisk analyse. CRT er beliggende på Bornholm og har eksisteret siden 1994.

Indholdsfortegnelse

1. Introduktion.....	6
Om denne undersøgelse.....	7
2. Konklusioner og anbefalinger.....	10
Anbefalinger	13
3. Metode	17
Interviewindhold	19
Interviewbehandling og analyse.....	20
Kort om casekommunerne Frederikshavn, Jammerbugt og Bornholm	23
4. Resultater fra den statistiske undersøgelse	25
5. Teoretiske forståelser af unge, uddannelse og mobilitet.....	28
Orienteringspræferencer.....	30
Afstand og uddannelsesopnåelse.....	30
6. Erhvervsuddannelsessystemets kompleksitet	32
6.1. Den geografiske udbudsstruktur	32
De 12 store	33
De regionale.....	33
Semi-specialiserede fag.....	34
De 44 mindste fag.....	34
6.2. Institutionernes udbudsstrukturer og udvikling af praktikpladsmarkeder	35
Arbejdsmarkedets økonomiske fluktueringer.....	36
7. Interviewundersøgelsens resultater.....	38
7.1. De, der udviser en faglig orienteringspræference	39
7.2. De, der udviser en lokal orienteringspræference.....	44
7.3. De, der udviser en mobilitets-orienteret præference.....	48
7.4. Uddannelsesvalg og praktikpladssøgemønstre.....	53
8. Analyse af de unges sociofaglige baggrunde og ressourcer.....	55
8.1. De, der udviser en faglig orienteringspræference	55
8.2. De, der udviser en lokal orienteringspræference.....	58
8.3. De, der udviser en mobilitetspræference	61
Opsummering.....	62
Om casekommunerne: Frederikshavn, Jammerbugt og Bornholm	63
Delkonklusion	64
Referencer	67

1. Introduktion

Der er i disse år fokus på ulig udvikling i Danmark. Mens de største byer vokser i et tempo, hvor hverken boligmarked eller vejnet kan følge med, oplever en del landdistrikter fortsat affolkning og økonomisk underudvikling. Disse ulige udviklingsprocesser kan være svære at forstå i et land, hvor de geografiske afstande er relativt små, og hvor velfærdsstat og kommunale skatteudligninger skulle dæmme op for de værste sociogeografiske ulighedsprocesser. Ikke desto mindre synes både den sociale og geografiske ulighed at være i vækst.¹

En veluddannet befolkning og adgang til højtuddannet arbejdskraft er alment anerkendt som forudsætninger for en positiv lokal og regional udviklingskurs. Derfor har fokus – både for kommunale og regionale udviklingsaktører såvel som fra forskningens side – primært være rettet mod de højtuddannede og deres betydning for den lokale udvikling. Dansk og udenlandsk forskning har påvist, at centralisering af de videregående uddannelsesinstitutioner fungerer som drivere af migrationsmønstre, hvor unge der er opvokset i landdistrikterne søger mod byerne for at opnå uddannelse samt jobs målrettet de højtuddannede. Begreber som ”brain drain”, der på global skala betegner tiltrækningen af de højest uddannede mod de største vækstcentre og det parallelle begreb ”det regionale ungdomstransportbånd”, der betegner udflytning af de højtuddannede unge fra landdistrikterne til at bemande byernes vidensindustrier, har tegnet et billede af polariserede udviklingsprocesser, hvor unges migrationsmønstre og adgangen til uddannelse spiller en væsentlig rolle i den ulige udvikling.

I sin fokusering på de unge med en videregående uddannelse har forskningen haft tendens til at glemme de erhvervsuddannede. Dette er et paradoks, da flertallet af de arbejdspladser, der er beliggende uden for Danmarks større byer er bemandet med faglært arbejdskraft – i nogle kommuner er langt over 40% af den beskæftigede befolkning personer med en erhvervsuddannelse. En del af denne faglærte arbejdskraft er på vej på pension. Så selvom der ikke er vækst i antallet af faglærte job, er arbejdsgivere begyndt at mærke manglen på faglært arbejdskraft. Som reaktion på disse forhold har man fra Regeringens side opstillet nationale uddannelsesmålsætninger om, at en større andel af unge skal gennemføre en erhvervsuddannelse (regeringen 2014).

Men erhvervsuddannelsessystemet er udfordret – søgningen blandt unge, der kommer direkte fra grundskolen er for lav, en tendens der har stået på i en årrække.² Samtidig er der et højt frafald på erhvervsuddannelserne – et frafald på mellem 33% og 50%, afhængigt af hvordan man måler det.³ I

¹ <https://www.ae.dk/analyser/boligskat-nye-tiltag-giver-stoerst-gevinst-til-nordsjaelland>; <https://www.ae.dk/analyser/stor-kommunal-forskel-paa-udbredelsen-af-fattigdom>

² <http://uvm.dk/aktuelt/uvm/udd/gym/2017/marts/170320-fortsat-stor-soegning-mod-gymnasiet>

³ https://dea.nu/sites/dea.nu/files/dea_notat_31_igen_og_igen_og_igen.pdf

anerkendelse af disse problemer blev der i 2015 gennemført en større reform af erhvervsuddannelserne, hvor en lang række foranstaltninger blandt andet skulle søge at gøre erhvervsuddannelsessystemet mere tiltrækkende for de unge, der ellers ville have valgt en gymnasial uddannelse. Ved at tiltrække en anden gruppe af elever skulle frafaldet reduceres, og på sigt skulle erhvervsuddannelsessystemet nyde en højere præstige blandt de unge. Reformen er som sagt vidtrækkende, og en del af dens indsatser er fortsat under implementering.

Men erhvervsuddannelsessystemet er også udfordret af at være for komplekst og svært at gennemskue for de unge. Der er over 100 hovedforløb at vælge imellem, og de mange veje gennem systemet er ikke overskuelige (Regeringen, 2013). Erhvervsuddannelserne portrætteres ofte som "det nemme valg" for de elever, der ikke har tilstrækkelige boglige kompetencer. Men unge med en gymnasial uddannelse kan "nøjes" med at pendle til samme uddannelsessted i tre år. Unge, der er i gang med en erhvervsuddannelse, skal forholde sig til minimum to og ofte tre eller flere lokaliteter: skolen eller skolerne, der udbyder grundforløb, praktikpladsens lokalitet og skolen, hvor hovedforløbet udbydes. Dertil indgår skolebaseret praktik i stigende grad i en EUD-uddannelse, ligesom praktiktiden kan være fordelt mellem flere arbejdsgivere.

Denne rapport argumenterer for, at erhvervsuddannelsessystemet for unge, der vokser op i et landdistrikt, hvor der er et begrænset lokalt fagudbud, er umådeligt komplekst. Denne faglige og geografiske kompleksitet er ikke adresseret politisk og stiller store krav til de unge om at kunne orientere sig fagligt både lokalt og ikke-lokalt samt til at være mobile.

Det er national politik, at flere unge skal have en erhvervsuddannelse. Det er også national politik, at der skal være kvalificeret arbejdskraft over hele landet. Derfor må det være et ikke-intenderet resultat, hvis EUD-systemets faglige og geografiske kompleksitet modarbejder disse mål.

[Om denne undersøgelse](#)

Jeg har de seneste fire år, som led i et ph.d.-projekt, forsket i betydningen af erhvervsuddannelsessystemets faglige og geografiske kompleksitet for unges uddannelsesvalg og bopælsmønstre. Jeg har gjort dette gennem fire overordnede analyser:

1. En analyse af teoretiske forståelser af sammenhængen mellem uddannelsessystemers geografiske strukturer og ulige udviklingsprocesser
2. En analyse af erhvervsuddannelsessystemets udvikling set ud fra skift i samfundets dominerende produktionsøkonomier, governancestrukturer, elevgrundlag og udviklingen ift. de krav, der stilles til elevernes mobilitet

3. En empirisk analyse baseret på registerdata af EUD-elevernes veje gennem erhvervsuddannelsessystemet og deres bopælsmønstre
4. En empirisk analyse baseret på en interviewundersøgelse af, hvordan unge orienterer sig i erhvervsuddannelsessystemets fag og udbudssteder, og hvad det betyder for deres veje gennem systemet.

Det er resultaterne af den sidste analyse, der afrapporteres i indeværende rapport.

I rapporten *Unge og erhvervsuddannelsessystemet i Danmarks udfordrede lokalområder. Casestudier fra Region Nordjylland og Bornholm* afrapporterede jeg den statistisk baserede analyse. Den viste blandt andet, at over 70% af de unge, der tager en erhvervsuddannelse tager hele eller dele af deres erhvervsuddannelse på den nærmeste erhvervsuddannelsesinstitution. Analysen viste også, at selvom de erhvervsuddannede er meget mobile, afhængigt af hvilke fag de vælger, så fraflytter de deres oprindelseskommune i langt mindre grad, end de der tager en videregående uddannelse. Dermed udgør erhvervsuddannelsessystemet en overordentlig vigtig brik i at sikre adgang til faguddannet arbejdskraft på yderkommunernes arbejdsmarkeder. Endeligt viste analysen, at op mod 75% af de, der frafalder en erhvervsuddannelse ikke får anden uddannelse efterfølgende. Dermed er det væsentligt fortsat at modvirke frafald med henblik på at sikre tilstrækkeligt kvalificeret arbejdskraft på periferiserede arbejdsmarkeder.

Mens den statistisk baserede analyse kan fortælle noget kvantitativt om de unges flyttemønstre knyttet til deres uddannelsesvalg, kan den ikke forklare, hvilke motiver der ligger bag tallene. Derfor komplimenteres den statistisk baserede analyse med en interviewbaseret analyse, hvis formål er at tilvejebringe nærmere forståelse af, hvilke elementer og mekanismer der påvirker de unges fagvalg og mobilitetsvalg blandt unge, der er i gang med en erhvervsuddannelse. Der er især lagt vægt på en forbedret forståelse hvilken betydning det geografiske aspekt har for deres beslutninger.

Mit styrende undersøgelsesspørgsmål har været: På hvilke måder påvirker erhvervsuddannelsessystemets geografiske strukturer de unges uddannelses- og bopælspræferencer?

Undersøgelsen tager udgangspunkt i Bornholm og Vendsyssel, og der er gennemført i alt 23 narrative interviews med unge, der er opvokset i Frederikshavn og Jammerbugt kommuner eller i Bornholms Regionskommune, og som er i gang med en erhvervsuddannelse.

Indeværende rapport er som nævnt en del af et ph.d.-projekt om udfordrede lokaliteter i Danmark, forstået gennem erhvervsuddannelsessystemets funktioner og geografiske strukturer, og hvordan de påvirker unges uddannelses- og bopælsvalg.

Ph.d.-projektet blev afsluttet i 2017 og er foregået på Aalborg Universitet, Institut for Planlægning.

Projektet er støttet økonomisk af Region Nordjylland, Bornholms Regionskommune, Aalborg Universitet og Center for Regional- og turismeforskning. Ph.d.-projektets uddannelsesgeografiske teoridannelse samt en analyse af erhvervsuddannelsessystemets udvikling, forstået gennem et ulig udviklingsperspektiv, er kun udgivet i selve afhandlingen, der også indeholder de to empiriske analyser. Afhandlingen er på engelsk og hedder: *Laboured Learning. Investigating challenged localities through a geography of vocational education*. Indeværende rapport er en forkortet version på dansk af afhandlingens kvalitative undersøgelse.

2. Konklusioner og anbefalinger

Der er gennemført en interviewbaseret undersøgelse af, hvordan unge, der er vokset op uden for landets større byer, håndterer det at starte på en erhvervsuddannelse, når det lokale udbud af erhvervsuddannelser er relativt begrænset: Hvordan vælger de fag og uddannelsessted, hvilke mobilitetskrav møder de i forbindelse med at skulle gennemføre deres uddannelse, og hvilke valg træffer de på baggrund af mobilitetskravene?

Interviewene er gennemført som narrative interviews, hvor der er lagt vægt på, at de unges egne forståelser af deres livshistorier er i centrum, med fokus på deres veje ind i samt gennem en erhvervsuddannelse. Der er to væsentlige overgange i erhvervsuddannelsessystemet, hvor overgangen ind i erhvervsuddannelsessystemet og valg af et grundforløb udgør den første overgang, mens overgangen til hovedforløbet og praktikpladsmarkedet udgør den anden. Derfor har interviewene især fokuseret på disse to overgangsprocesser.

Der er foretaget 23 relevante interviews med unge i alderen 17-21 år, der er opvokset i Jammerbugt Kommune, Frederikshavn Kommune eller Bornholms Regionskommune. Ved at fokusere på betydningen af den faglige valgproces, set i relation til betydningen af lokalitet, viser undersøgelsen, at de unge overordnet orienterer sig fagligt og rumligt på tre forskellige måder, som jeg har kaldt deres "orienteringspræferencer". De tre overordnede orienteringspræferencer er:

- En faglig orienteringspræference
- En mobilitets-orienteringspræference
- En lokal orienteringspræference

De unge, der udviser en faglig orienteringspræference karakteriseres af deres fokus på at identificere sig med et fag og at indlejre sig i et fagbaseret videns- og kompetencefelt. De er i stand til at relatere deres personlige interesser og evner til det valgte fag, ligesom de er i stand til at differentiere mellem indholdet i to relaterede fag og dermed være specifikke i, hvilke funktioner, materialer og arbejdsmarkedsmuligheder som faget fører til, og som de selv er interesserede i at arbejde med. De anvender den lokale erhvervsskole som udgangspunkt for en faglig afklaringsproces. Som led i den faglige identificeringsproces bliver de i stand til at orientere sig blandt og tilgå ikke-lokale erhvervsuddannelser, således at de udlejres det lokale uddannelsesudbud og indlejres i faget, hvilket øger deres mobilitetskapacitet. Dermed fungerer den lokale uddannelsesinstitution som et "point of entry" til det større nationale erhvervsuddannelsessystem. Denne gruppe udviser en meget aktiv transitionsstrategi i overgangen til hovedforløbet og de evner at begå sig på

praktikpladsmarkedet, idet de er i stand til at tilgå ikke-lokale praktikpladser såvel som ikke-lokale hovedforløb.

De unge, der udviser en mobilitets-orienteringspræference ønsker at fraflytte oprindelseskommunen i forbindelse med påbegyndelse af erhvervsuddannelsen og begrænser dermed deres fagvalg til programmer, der kan understøtte denne flytning. De gennemgår også en faglig afklaringsproces, men må samtidig orientere sig mod muligheden for at søge et fag på en fjerntliggende erhvervsskole med skolehjemfaciliteter. Såfremt den faglige identifikationsproces forløber positivt, udgør erhvervsskolen et nyt udgangspunkt for deres bolig, kost og praktikpladsmarked. Gruppen udviser aktive strategier til at finde en ikke-lokal praktikplads, men de er meget afhængige af støtte fra erhvervsskolen, da de ikke har kendskab til det nye lokalområde. Da nogle kun er 16-17 år, har de få erfaringer med at drive egen husholdning, ligesom de ikke har kørekort, hvilket kan udfordre deres mobilitet i det nye lokalområde. Kapaciteten til at være mobil er ikke nogen garanti for, at de mobilitetsorienterede er stærke i deres faglige orienteringskapacitet. Som ét interview viste, fører en samtidig mangel på faglig indlejring til en slags "lost in transition"-proces, hvor den unge drives af ønsket om at udlejre sig de bånd, de oplever som indsnævrende fra oprindelsesstedet, men savner kapacitet, evner eller andet til at indlejre sig i en faglighed og dermed et nyt sted.

De unge, der udviser en lokal orienteringspræference gennemgår en faglig afklaringsproces på grundforløbet, der umiddelbart minder om de andre orienteringstyper. Men når de når overgangen til hovedforløbet, viser deres begrænsning til de lokale uddannelsesudbud sig. Ved nærmere indblik i de motivationer, der styrer deres lokale orienteringspræference, fremkommer der to undergrupper. Den ene gruppe motiveres af deres relationer til familie og venner samt praksisser i deres oprindelsessted. De er bevidste om, at deres relation til f.eks. deres mor eller en vennegruppe er vigtigere for dem, end et bredere uddannelsesvalg og et større praktikpladsmarked. Den anden gruppe er de facto lokalt orienterede, forstået således at de ikke bevidst tilvælger det lokale, men mislykkes i at indlejre sig i det faglige. Grundet deres manglende kapacitet til at indgå i en faglig afklarings- og identifikationsproces, udviser de en passiv praktikpladsstrategi. De er ikke dygtige til at skelne fagets indholdsmæssige markører eller til at klargøre over for dem selv, hvilke interesser og evner de har i forhold til fagets krav. Da denne gruppe ikke er stærke til at orientere sig fagligt, er de heller ikke gode til at anvende den lokale erhvervsskole som udgangspunkt for en ikke-lokal faglig orientering, altså at orientere sig blandt fag, der ikke udbydes lokalt. Dermed bliver de meget afhængige af det lokale uddannelsesudbud, herunder lokale praktikpladsmarkeder.

På basis af de tre grupperinger blev elevernes adgang til sociofaglige ressourcer analyseret. Med dette menes en undersøgelse af, om de unge EUD-elevs orienteringspræferencer var relateret til deres

forældres, søskendes, venners og kæresters uddannelsesniveau samt tilknytning til arbejdsmarkedet. Analysen viste, at de, der udviser en faglig og en mobilitets- orienteringspræference, primært har familiebaggrunde, hvor de har adgang til viden om faglige og/eller jobbaserede socialiseringsprocesser. Forældrene har en tendens til at være faglærte. Dette er ikke tilfældet blandt de lokalt orienterede, der har en tendens til at stamme fra familier, hvor forældrene er ufaglærte og/eller uden for arbejdsmarkedet. Flere blandt de lokalt orienterede er børn af enlige forældre, især mødre, hvor der ikke er kontakt til faderen. De manglende, muligvis kønsbaserede, rollemodeller kan have betydning for især drengenes faglige socialisering. Det skal dog understreges, at der er tale om en eksplorativ tilgang med et relativt begrænset interviewsample, hvorfor yderligere undersøgelser er nødvendige for at kvalificere disse mere kønsbaserede sammenhænge.

De, der udviser en lokal orienteringspræference er sårbare i overgangen fra grundforløbet til hovedforløbet. De er afhængige af adgang til en praktikplads på et periodevis mættet lokalt praktikpladsmarked og udviser passive strategier i overgangen til en praktikplads. Kommer de fra hjem, hvor den faglige socialisering ikke er til stede, er de afhængige af støtte til dette uden for hjemmet, og de er strukturelt dårligt stillede, når den lokale udbudsstruktur er begrænset, da de ikke har kapacitet til orientere sig uden for lokalområdet.

Ved at udvikle en analysetilgang, der tager sit udgangspunkt i EUD-elevernes forskellige orienteringsstrategier i erhvervsuddannelsessystemets overgange, kan denne undersøgelse vise, at der er en sammenhæng mellem, hvilken orienteringspræference den unge udviser og deres efterfølgende veje gennem systemet. For de, der er fagligt indlejret eller på vej mod en faglig indlejring, fungerer erhvervsuddannelsessystemet som en positiv mulighedsstruktur, der øger den enkelte unges mobilitetskapacitet og dermed deres faglige og arbejdsmæssige muligheder. For de elever, der har svært ved at blive fagligt indlejret – og det kan skyldes manglende adgang til praktikpladser eller manglende evner til at socialisere sig fagligt – fungerer erhvervsuddannelsessystemet ekskluderende. Med andre ord fungerer overgangen, med kravet om at finde en praktikplads, som en potentielt ekskluderende faktor for unge, der ikke er kommet godt i gang med en faglig indlejningsproces. Dermed udelukkes denne gruppe unge fra de muligheder, erhvervsuddannelsessystemet ellers giver.

Faglig socialisering og afstand

Dette studie indikerer, at afstand til uddannelse i sig selv er en for simplistisk forståelsesramme, hvad angår betydningen af ulige uddannelsesgeografiske strukturer. Afstand til uddannelse er ikke en udfordring for alle elever, ligesom der ikke findes et forskningsmæssigt grundlag for at påstå, at alene et mere udbredt udbud af erhvervsuddannelser vil få flere unge til at gennemføre en erhvervsuddannelse. Undersøgelsen

indikerer et samspil mellem manglende lokale mulighedsstrukturer og nogle unges – især dem jeg har typologiseret som udvisende en de facto lokal orienteringspræference – manglende faglige indlejring.

I stedet peger undersøgelsen på vigtigheden i også at inddrage kravene til den faglige socialiseringsproces i et tidsmæssigt og rumligt perspektiv. Nogle af de unge har ikke mulighed for at blive tilstrækkeligt fagligt indlejret, inden de skal 1) beslutte sig for et fag, herunder afgøre om de er villige til at rejse væk for at få adgang til faget og 2) kæmpe for at orientere sig og finde en praktikplads. De unge, der ikke er tilstrækkeligt fagligt indlejret, når de skal vælge fag og finde en praktikplads udviser ikke den nødvendige ”kampgejst” (målt som en aktiv praktikpladssøgningsstrategi), til at de kommer videre i systemet. Dette studie viser, at der er behov for yderligere forskning i vigtigheden af faglig socialisering – dels om hvor hurtigt eller tidligt den er nødt til at være på plads i relation til de indbyggede overgange, der er i erhvervsuddannelsessystemet, dels i relation til elevernes sociofaglige ressourcebaggrunde. Mine resultater tyder på, at der er behov for at støtte unge fra hjem, hvor den faglige socialisering er ”svag”, altså hvor forældrenes tilknytning til arbejdsmarkedet er stærkt marginaliseret, eller hvor de unge ikke har kontakt til voksne, der har et fag eller en tilknytning til arbejdsmarkedet. Min undersøgelse er baseret på 23 narrative interviews, og der er derfor behov for yderligere efterprøvning og verificering af mine resultater. Men der er meget, der tyder på, at en uddannelsesmæssig afklaring gennem vejledningsforløb ikke i tilstrækkelig grad kan erstatte den dybere forståelse eller rettere erhvervsfaglige socialisering, mange børn af faglærte får fra hjemmet omkring, hvad et fag er, og hvad det vil sige at have en faglig identitet.

Dette har perspektiver til et grundskolesystem, der er målrettet uddannelsespolitiske målsætninger om at 60% af en ungdomsårgang skal opnå en videregående uddannelse. Således kan man argumentere, at der primært sker en akademisk socialisering i løbet af grundskolen, hvor det faglige forstås som undervisningsfag – dansk, historie, matematik – og hvor eleverne fortrinsvis forberedes til at gå gymnasievejen, mens den erhvervsfaglige socialisering er relativt marginaliseret. Såfremt man reformerer grundskolen til i højere grad at socialisere mod erhvervsfag, er det måske primært børn af ikke-faglærte, der vil drage nytte af sådanne ændrede praksisser.

Anbefalinger

Disse resultater peger på følgende uddannelsespolitiske overvejelser:

- Der er behov for at støtte EUD-elever, der er ”langsomme” til at socialisere sig fagligt, således at de styrkes i deres overgange fra grundforløb til hovedforløb. Dette gælder formentlig uanset, om man er vokset op i byen eller på landet, men uden for de større byer er den lokale mulighedsstruktur relativt mere begrænset. Min undersøgelse antyder, at de unge ikke er mobile, før de er fagligt

indlejret, hvorfor de har behov for støtte til denne proces for at kompensere for det begrænsede lokale udbud.

- Der er behov for at støtte unge EUD-elever, der er mobile og som har søgt uddannelse væk fra hjemkommunen og således står på egne ben i en ung alder. Det er en stor udfordring at gennemføre uddannelse, finde praktikplads samt lære at være selvstændig, hvad angår husholdning, mad og økonomi på én gang. Så længe EUD-systemet fordrer disse former for mobilitet, bør der være en særlig mentorordning til de helt unge, der er flyttet efter uddannelse. Det gælder både på grundforløb, hovedforløb og i praktikforløb.
- De institutioner, der udbyder erhvervsuddannelser uden for de største byer er beliggende i mikropoler – det vil sige små byer med et begrænset opland, herunder oplande hvor det lokale befolkningsgrundlag er faldende. Disse institutioner udfordres på bredden i deres fagudbud. Min undersøgelse viser, at de alligevel formår at tiltrække mere end 70% af de lokale unge, der vælger en erhvervsuddannelse. Institutionerne fungerer dermed som ”point of entry” til hele erhvervsuddannelsessystemet for de lokale unge. Der er behov for at tage denne rolle alvorligt frem for de nuværende styringsmodeller, hvor institutioner konkurrer mod hinanden om at tiltrække elever på basis af strategiske udbudspolitikker.
- Set i dette lys, bør der ske en politisk anerkendelse af, at nationale uddannelsespolitikker samtidig er lokale og regionale udviklingspolitikker. Dette manifesterer sig i et behov for at monitorere og evaluere uddannelsespolitiske effekter på flere skala, det vil sige både på regionalt og på lokalt niveau.

Mit studie har taget sit teoretiske såvel som sit empiriske udgangspunkt i udfordrede lokaliteter beliggende uden for de største byer i Danmark. Studiet påviser, at begrænsede mulighedsstrukturer i adgang til uddannelse har betydning for forskellige elevgruppers uddannelsesopnåelse. Således kan man konkludere, at nationale uddannelsespolitikker har forskellig effekt, afhængigt af om man måler dem på nationalt eller lokalt niveau. Selvom de nationale politikker har til hensigt at styre uddannelsespolitikken over hele landet, kan effekterne være meget forskellige, når indsatserne interagerer med ressourcer, strukturer, relationer og historisk betingede udviklingsvilkår i forskellige lokaliteter. Således kan vi forvente, at 2015 erhvervsuddannelsesreformen vil have en række varierende regionale og lokale effekter. Med indførelse af et nyt Grundforløb 1 og Grundforløb 2, ændres den faglige socialiseringsproces samt den geografiske udbudsstruktur. Denne skærpelse af systemets faglige og geografiske kompleksitet er ikke adresseret i medierne eller i forskningen – og heller ikke i den evaluering, der følger

erhvervsuddannelsesreformen.⁴ På basis af min forskning mener jeg, at der er behov for en monitorering og evaluering, der er sensitiv over for betydningen af nationale uddannelsespolitikkers differentierede effekter på tværs af ulige geosociale udviklingsvilkår i Danmark.

- Der er behov for at anerkende, at erhvervsuddannelsessystemet er uhyre fagligt og geografisk komplekst, og at dette er medvirkende til et unødvendigt højt frafald blandt de unge under erhvervsuddannelse. En erhvervsuddannelse betragtes af mange som ” den lette vej” i forhold til de mere bogligt-udfordrende gymnasiale uddannelsesveje. Denne undersøgelse viser, at både de fagligt, mobilitets-, og lokalt orienterede unge udfordres af EUD-systems overgange fra grundforløb til hovedforløb og af kravet til at få en praktikplads for at gennemføre sin uddannelse. Deres veje gennem uddannelsessystemet karakteriseres af omvalg, af start- og stop- og ventepositioner, hvor de venter på at påbegynde den næste del af deres uddannelse, afventer afklaring på ansættelse som lærling etc. Disse overgangsudfordringer knytter sig til EUD-systemets struktur, hvor de unge veksler og overgår fra et skoledomineret system til et arbejdsmarkedsdomineret system. Der er behov for klarere vejvisere gennem systemet, inklusiv geografiske vejvisere, hvor de unge forstår, hvordan erhvervsuddannelsessystemet er struktureret geografisk, inklusiv en forståelse af praktikpladsmarkedernes geografier.

I den sidste store reform af erhvervsuddannelserne blev hovedforløbenes fagstrukturer ikke reformeret. Et reelt simplicifere EUD-system kunne bestå af en opdeling af fagene i EUD-ungdomsuddannelsesfag målrettet unge og EUD-specialiseringsfag, der primært var målrettet voksne under omskoling eller videreuddannelse. På den led vil EUD-ungdomsuddannelsessystemet bestå af færre fag, der til gengæld burde nyde et geografisk bredere udbud.

- Der er behov for at undersøge, om skolernes praktikcentre med fordel kan fungere som koordinerende lærepladscentre på lokale arbejdsmarkeder.

Erhvervsskolernes praktikcentre spiller en vigtig rolle for at sikre, at de unge, der har svært ved at finde en praktikplads, kan gennemføre deres uddannelse. De spiller også en vigtig rolle som midlertidige læringspladser, der gennem praktisk læring understøtter en fortsat faglig indlejring, som jeg efterlyser ovenfor. Praktikcentre udfordres dog af deres organisering, idet de kun må udbyde praktikcenterophold til elever inden for de fag, skolen selv udbyder. Det betyder, at effekten af praktikcentrene er begrænset på de erhvervsskoler, der i forvejen har et begrænset fagudbud. Hvis praktikcentre ikke blot blev konceptualiseret som en uddannelsesgaranti til den

⁴ Se <https://www.eva.dk/projekter/2015/virkning-af-reformen-af-erhvervsuddannelserne>

enkelte elev, men i højere grad blev anvendt som erhvervsskolens samarbejdsplatform med alle praktikpladsudbydende virksomheder i elev-oplandet, uanset fag, kunne de potentielt fungere som en regional netværksplatform for et bredt udvalg af erhvervsfag, inklusiv fag der ikke udbydes på den lokale erhvervsskole. Dette kan måske øge andelen af unge, der finder en praktikplads, ligesom små virksomheder, der udbyder praktikpladser inden for mindre fag, vil have lettere ved at finde lærlinge.

En sådan forståelse af den enkelte erhvervsskoles lokale og regionale rolle udfordrer på nogle punkter nuværende institutionelle strukturer. Mens skolerne på grundforløbsniveau har nogenlunde faste geografiske elev-oplande, konkurrerer de imod hinanden på hovedforløbsniveau, og bestyrelserne for hver erhvervsskole opfordres til at træffe strategiske udbudsbeslutninger, der gør deres erhvervsskoler attraktive for ikke-lokale EUD-elever. Min undersøgelse understreger, at de lokale erhvervsskoler de facto fungerer som "point of entry" for over 70% af de lokale unge, der søger en erhvervsuddannelse. Der er behov for, at de unge tages i hånden og matches med lokale praktikpladser, uanset om skolen udbyder den pågældende uddannelse eller ej. Med andre ord kunne erhvervsskolen – konkret praktikcentret – fungere som en lokal praktik-hub for alle virksomheder i elev-oplandet. På denne måde ville unge måske tidligere i forløbet kunne hjælpes i retning af de ledige praktikpladser og dermed sikre dem bedre faglig indlejningsrammer. Det ville afhjælpe noget af den geografiske kompleksitet, der karakteriserer EUD-systemet i dag. Det vil også i højere grad lægge op til, at overgangen fra grundforløb til hovedforløb var EUD-systemets ansvar og ikke den enkelte unges.

Mere strukturelt ligger denne tænkning i tråd med forståelser af mikropolers virke i periferiserede regioner, hvor små byer fungerer som lokale centre for en række services i oplandet. På nuværende tidspunkt lægger EUD-institutionsstrukturerne og deres finansiering via demografisk betingede taxametersystemer op til, at større erhvervsskoler med bedre betingelser for at trække strategiske udviklingsbeslutninger udkonkurrerer de mindre erhvervsuddannelsesinstitutioner, hvis faglige udbud bliver smallere og smallere. Ved central planlægning af jævnt fordelte uddannelsesinstitutioner med ansvar for det praktikpladsopsøgende arbejde i hele mikropolets opland, vil den værste konkurrence mellem uddannelsesinstitutionerne til dels blive afhjulpet – til glæde for de lokale unge, der udfordres over evne med den høje mobilitetsfordring, en erhvervsuddannelse kræver i dag.

3. Metode

Formålet med undersøgelsen er at forstå de unge EUD-elevs oplevelse af de mulighedsstrukturer, de møder undervejs i erhvervsuddannelsessystemet, og hvordan dette former de faglige og mobilitetsmæssige beslutninger, de træffer undervejs. En sådan tilgang påkræver kvalitative metoder, der kan afdække de unges egne forståelser og konstruktioner af deres livsvalg i nogle givne mulighedsstrukturer. Af denne grund har jeg konstrueret en eksplorativ interviewbaseret undersøgelse blandt unge EUD-elever, der er opvokset i tre casekommuner, som har et begrænset lokalt erhvervsuddannelsesudbud.

Interviewene er semi-strukturerede, og interviewguiden er udviklet gennem pilotinterviews udført i København i september 2013 med hjælp fra Projekt UTA Bornholm⁵. Herefter er 24 interviews gennemført i perioden december 2014 til juni 2015. Interviewpersoner er fundet via flere kilder. Dels gennem erhvervsskolerne EUC Nord og SOSU Nord i Vendsyssel (Frederikshavn og Fjerritslev) og Aalborg samt Campus Bornholm på Bornholm. Jeg har også modtaget hjælp fra UU Bornholm til at lokalisere fraflyttede unge, der var i gang med en erhvervsuddannelse. I Jammerbugt fik jeg kontakt til EUD-elever gennem SOSU Nord, Fjerritslev samt snebold-sampling gennem de allerede interviewede EUD-informanter. Herefter er flere informanter fundet med hjælp fra Metal Frederikshavn gennem mit eget uddannelsessystembaserede netværk og endeligt gennem Facebook-baserede søgningsaktiviteter. I alt har jeg fundet 23 informanter⁶, der samlet dækker de kriterier, jeg har opstillet til min informantudvælgelse:

- 1) EUD-elever, der er tæt på overgangen fra grundforløb til hovedforløb
- 2) Alder – 17-21 år
- 3) Opvækstkommune – Frederikshavn, Jammerbugt eller Bornholm
- 4) Begge køn skal være nogenlunde ligeligt repræsenteret.

Ad 1: Informanterne er interviewet så tæt på deres overgang fra grundforløb til hovedforløb som muligt. Mest væsentligt er, at de har besluttet, hvilket hovedforløb de ønsker og har erfaring med at søge efter en praktikplads. Således er det væsentligt, at de opfatter sig som EUD-elever og en del af uddannelsessystemet, samtidig med at deres narrativer er en repræsentation af deres igangværende involvering og ikke blot et minde om fortidige engagementer (Spradley 1979).

Ad 2: De interviewede er 17-21 år på interviewtidspunktet, hvilket svarer til alderen på unge i ungdomsuddannelsessystemet. Jeg har således ikke været interesseret i at undersøge den del af

⁵ <http://www.utabornholm.dk/>

⁶ Oprindeligt havde jeg 24 informanter, men ved interview af den ene viste det sig, at ikke alene var han 24 år, men havde allerede gennemført en htx-uddannelse. Dette interview er derfor ikke inkluderet i undersøgelsen. En anden informant viste sig at være 22 år, men da vedkommende havde cirkuleret rundt i EUD-systemet i fire år og skiftet fra det ene grundforløb til det næste, mente jeg, at hendes narrativ er yderst relevant for min undersøgelse.

erhvervsuddannelsessystemet, der indtager voksne, da de må formodes at have adgang til et langt bredere ressourcegrundlag end de helt unge. Da jeg har modtaget hjælp fra andre til at finde informanterne, har jeg ikke været i stand til fuldt ud at kontrollere alderen på de, der frivilligt stillede op til interviews, hvorfor jeg måtte ekskludere et interview.

Ad 3: Med henblik på, at undersøgelsen skal komplementere den registerdatabaserede undersøgelse (beskrevet i Larsen, 2016) har jeg valgt, at de unge skal stamme fra Frederikshavn og Jammerbugt Kommuner i Region Nordjylland samt Bornholms regionskommune. Jeg har dog ikke udført en sammenlignende analyse mellem de tre kommuner, selvom jeg gør en række overvejelser omkring forskelle mellem kommunerne i min konklusion. Oprindeligt var det planlagt, at jeg ville gennemføre en sammenlignende analyse, men efterhånden som projektets eksplorative og hermeneutiske tilgange blev væsentligere, blev en kommune-baseret sammenligning mindre interessant.

Ad 4: Erhvervsuddannelsessystemet er stærkt kønnet, forstået således at fagene har stærke kønsopdelte mønstre. Samlet set er der dog en nogenlunde 50-50 fordeling mellem mænd og kvinder i EUD-systemet. Jeg har søgt, at der skal være en nogenlunde ligelig repræsentation af unge mænd og kvinder i samplet.

Jeg har ikke benyttet mig af kvote-sampling til at sikre en retfærdig repræsentation af systemets forskellige fag. I stedet har jeg gennem mine forespørgsler til erhvervsskolerne bedt dem finde elever fra både tekniske, merkantile og social- og sundhedsuddannelser, hvilket også påvirker den kønsmæssige fordeling blandt informanterne. I sidste ende er der 12 unge mænd og 11 unge kvinder i gruppen af informanter og dermed er de to hovedkøn begge repræsenterede.

TABEL 1: Liste over interviewpersoner⁷

Navn	Alder	Uddannelse	Læreplads	Opvækstbopæl
Mads	18	Produktion/skibsmontør	SKP	Jammerbugt
Jacob	19	Produktion/industritekniker	Ja	Jammerbugt
Sara	19	Merkantil/PAS	Nej	Jammerbugt
Nicolaj	18	PAS/PAS	Nej	Jammerbugt
Ida	21	Mad/kok	Ja	Jammerbugt
Tobias	20	Bygge/tømrer	Ja	Jammerbugt
Daniel	20	Bygge/tømrer	Ja	Frederikshavn
Caroline	22	Merkantil/dyrepasser/PAS	Nej	Frederikshavn
Emil	19	Htx/produktion/skibsmontør	Ja	Frederikshavn
Cecilie	17	SOSU/SOSU	Nej	Frederikshavn
Freja	18	Merkantil	Ja	Frederikshavn
Magnus	19	Merkantil/SOSU/SOSU	Nej	Frederikshavn
Katrine	19	Frisør/frisør	Nej	Bornholm
Mathias	17	It/elektriker	Ja	Bornholm
Sofie	19	Mad/kok	SKP	Bornholm
Oliver	21	It/eventtekniker	Ja	Bornholm
Emma	20	Merkantil/administration	Ja	Bornholm
Mathilde	21	Landbrug/merkantil/ernæringsassistent	Nej	Bornholm
Frederik	19	It/produktion/industritekniker	Nej	Bornholm
Emilie	18	Frisør/frisør	Ja	Bornholm
Andreas	19	Merkantil/administration	Ja	Bornholm
Kasper	19	Bil etc./automekaniker	SKP	Bornholm
Laura	21	Bygge/SOSU/SOSU	Nej	Bornholm

Interviewindhold

Interviewene er konstruerede som narrativer baseret på de unges egne forståelser af, hvordan deres livshistorier har udfoldet og udviklet sig med fokus på deres uddannelsesvalg og veje gennem uddannelsessystemet frem til interviewdagen (Kvale, Brinkmann 2009). Formålet med at anvende en sådan tilgang har været at sætte de unges egne forståelser af, hvilke orienteringer der har betydet mest for

⁷ Alle navne er ændret af hensyn til anonymitet.

deres uddannelses- og livsvalg i centrum. Interviewene er således konstrueret omkring de unges egne fortællinger om, hvordan de har bevæget sig fra en position som elev i grundskolen, der skulle træffe beslutning om, hvilken uddannelse eller erhverv de ønskede, og frem til den dag, hvor de bliver interviewet. Det er således op til den unge selv at beskrive processen og lægge vægten i fortællingen på de aspekter, de finder centrale for deres biografiske fortælling. Som interviewer spørger jeg for at spørge ind til deres fortælling, herunder til tid og sted og søge at få oplysninger om muligheder og begrænsninger undervejs, herunder barrierer den unge er stødt på og så videre.

Som en del af de unges fortællinger spørger jeg ind til de følgende tre elementer:

1. Faglig orientering og identitetsprocesser: Hvorledes har den unge fundet frem til, hvilket fagligt område de har interesse for, til- og fravalg i forhold til andre uddannelsesretninger, -niveauer og fagligheder. Dertil identitetsprocesser med vægt på, hvilke rollemodeller der har inspireret dem og påvirket deres fagvalg, herunder formel og uformel uddannelsesvejledning, interesser, skole- og fritidslivsbaseerede interesser, der har ført til fagvalget. Dertil drøftelse af det valgte fag – hvad er tiltrækkende, hvad udfordrer, hvilke funktioner og opgaver har størst tyngde i faget, hvordan afgrænser det sig til andre fag? Beskrivelse af arbejdsmarkedet til faget (typer af virksomheder, typer af opgaver, arbejdsløshed, arbejdsmarkedets geografi). Endeligt beskrivelse af valgprocesser om valg af de(n) konkrete uddannelsesinstitutioner og praktikplads.
2. Familie- og netværksbaseerede ressourcer i relation til fagvalg og til arbejdsmarkedet. Oplysninger om familiemedlemmer (forældres og søskendes) og nærmeste venners uddannelsesbaggrunde og relationer til arbejdsmarkedet. Spørgsmål omkring familiestrukturer og vennekreds.
3. Tilknytning til sted: Narrativer omkring de steder, de unge er opvokset, forståelse og følelser omkring de(t) sted(er), de unge er opvokset. Beskrivelse af praksisser – hvordan ”gør de stedet”? Det vil sige, hvordan bruger de stedet, hvilke aktiviteter og sammen med hvem, i hvilke sammenhænge anvender de opvækststederne i forhold til, hvordan og med hvem de anvender andre steder. F.eks. hvor og hvilke hobbies, job, fritidsjob, fritidsaktiviteter, vennegrupper etc. har de på stedet og andre steder. Families rejsevaner, tidligere bopælshistorik. Den unges holdning til f.eks. Aalborg og København. Forestillinger om, hvor de vil bo om 2, 5 og 10 år og hvorfor.

Hvert interview tog mellem 60 til 90 minutter.

Interviewbehandling og analyse

Alle interviews er optaget og transskriberet, og oprindeligt er hvert interview konstrueret som et individuelt narrativ, der fortæller om hver enkelt interviewpersons vej ind i og igennem erhvervsuddannelsessystemet. Dette indebærer også opsamling på navne og steder for hvert uddannelsesprogram, skoler, alle overgange

samt omvalg med markering af, hvor det er foregået. Dette efterlader 23 individuelle narrativer med få synlige mønstre. Det er i sig selv en type resultat, idet det indikerer, at unges liv, mens de er under erhvervsuddannelse, er karakteriseret af meget individuelle forløb, der foregår mange forskellige steder og involverer en del brud, skift, pauser og nye påbegyndelser. Det gør det klart, at transitioner ind i EUD-systemet og gennem EUD-systemet dels er meget individuelle, og dels på ingen måde ligetil.

Næste analysestadiet består af en åben kodning (simpel farvekodning) af hvert interview med fokus på de tre centrale analysetemaer:

- 1) Den faglige identitetsproces, eller den faglige indlejningsproces
- 2) Den unges sociale situation, herunder forældre og venners uddannelsesbaggrunde og arbejdsmarkedstilknytning
- 3) Tilknytning til lokalområdet.

Dernæst følger en mere lukket kodningsproces. Under tema 1, den faglige identitetsproces, markerer jeg 1) hvis den unge taler om sine følelser for det valgte fag, 2) hvilke værktøjer eller tilgange det valgte fag involverer, 3) socialiseringsprocesser i faget, på arbejdsmarkedet, i skolen eller på praktikpladsen og 4) den unges egne evner i forhold til fagets påkrævede evner. Under tema 2 er hvert interview kodet efter, om den unge fortæller om og lægger vægt på 1) generelle udtalelser om sine følelser for det sted, den unge er opvokset, 2) narrativer om, hvilke praksisser de har på de steder de er opvokset og hvor de bor 3) tilknytninger til andre folk på stedet, og 4) hvor mobile de er i det hele taget. Angående det tredje tema registrerer jeg blot deres familie og venners uddannelsesniveau samt tilknytning til arbejdsmarkedet.

I tredje analysestadiet går jeg tilbage til de individuelle narrativer i et forsøg på at finde en endelig analysetilgang. Set i lyset af min læsning om ungdomstransitioner (Evans, Furlong 1997, Walther 2006, Furlong 2006), ungdomsmobilitet (Kaufmann, Bergman et al 2004, Lindgren, Lundahl 2019) og narrativerne i sig selv, gør jeg følgende overvejelser. Dels vil en ensidig fokusering på, om de unge har kapacitet til at være mobile, og om de vælger en lokal eller ikke-lokal erhvervsuddannelse være en forsimplet dikotomisering, der overvurderer mobilitetsaspektet – for nogle er det simpelthen ikke nødvendigt at være mobil for at gennemføre en erhvervsuddannelse. Jeg begynder at forstå, at det i lige så høj grad handler om evnen til at se erhvervsuddannelsessystemets muligheder – både de, der er rent lokale og udbydes på den nærmeste erhvervsskole og de, der kun udbydes andetsteds og forudsætter en evne til at kunne orientere sig over-lokalt, altså ud af lokalområdet.

Efter en genlæsning af Jørgensens analyse (2005) af EUD-systemet, hvor overgangen fra grundforløb til hovedforløb fremstilles som en overgang fra et primært skolelogik-styret system til et arbejdsmarkeds-

styret system, (den analyse, der har styret mit udvalg af de unge helt fra start), indser jeg, at denne overgang er et særligt analysepunkt.

Således fokuserer analysen på EUD-elevernes adfærd ved to centrale transitionspunkter: 1) ved indgangen til et grundforløb på en erhvervsuddannelse og 2) ved overgangen fra grundforløb til hovedforløb. Bemærk, at interviewene er foretaget vinter og forår 2015, før den nye erhvervsuddannelsesreform trådte i kraft. Der refereres således til 12 grundforløbsindgange.

Ud fra en sådan læsning, fremkommer der fem typer af de unges "transitionsadfærd":

- 1) De, der primært vælger erhvervsuddannelse ud fra muligheden for at flytte hjemmefra i forbindelse med påbegyndelse af deres uddannelse
- 2) De, der er meget bevidste om, at de vil tage en lokal uddannelse på grund af deres tilknytning til stedet eller til familie/ venner, der er bosat i opvækststedet
- 3) De, der søger en lokal erhvervsuddannelse, men har svært ved at komme videre (især fra grund- til hovedforløb) og dermed vælger en ny lokal erhvervsuddannelse.
- 4) De, der tydeligt primært er interesserede i at få en specifik erhvervsuddannelse og som er meget fagligt interesserede og som finder, at uddannelsen er vigtigere end andre livsspørgsmål
- 5) De, der er meget fagligt afklarede om, hvilken erhvervsuddannelse de vil vælge, men som på grund af barrierer i at blive optaget grundet deres unge alder, vælger at tage en lokal erhvervsuddannelse først som en strategisk forberedende uddannelse.

I denne typologi tager jeg ikke stilling til, om jeg tror, de vil finde en praktikplads, eller om jeg tror de vil gennemføre uddannelsen. Jeg har holdt mig til den narrative tilgang og taget de unge på ordet og typologiseret dem ud fra den tilgang, de selv forstår som den dominante. Gruppe 3 udviser dog en form for "siger én ting, gør noget andet", idet de taler om at finde en faglig identitet, men samtidig skifter fag mellem meget forskellige, ikke-relaterede fag. Dette minder mig om Evans distinktion mellem passive og aktive transitionsstrategier, hvilket jeg således også inddrager.

Som det vil fremgå af analysen i Kapitel seks vælger jeg at slå gruppe 2 og 3 samt gruppe 4 og 5 sammen, idet gruppe 2 og 3 samlet udviser en præference for at vælge lokalt udbudte fag, mens gruppe 4 og 5 udviser en præference for fag, hvor udbudsstedet er underordnet.

De kvalitative interviews komplimenterer de kvantitative resultater, der også er en del af forskningsprojektet, men de to empiriske analyser er ikke udført sekventielt. Begge analyser er således eksplorative og fungerer som en første afdækning af et nyt felt. Det giver en række begrænsninger i forhold til, hvad denne undersøgelse kan bidrage med. For det første er interviewudvalget meget lille (23

personer). Hvert af disse narrativer giver os værdifuld viden om, hvordan de unge selv forstår deres muligheder og begrænsninger, og om hvordan de vælger at navigere i et komplekst system. Dette er 23 virkelige mennesker, der har en række relevante og værdifulde oplevelser, som det er værd, at vi lytter til og forstår i relation til undersøgelsens overordnede problemstillinger. Formålet med den kvalitative undersøgelse er således ikke at kunne kvantificere min typologi. Resultaterne af denne analyse tjener derfor primært til at opstille en række forskningsspørgsmål, der kan undersøges og valideres gennem større interviewpopulationer.

Ikke mindst spørgsmål omkring betydningen af, hvor de unge er opvokset, deres alder og deres køn er ikke udfoldet så meget, som jeg kunne ønske. Dertil har jeg valgt at fokusere min undersøgelse på unge, der er vokset op i lokaliteter, der udfordres strukturelt, blandt andet af et geografisk begrænset lokalt erhvervsuddannelsesudbud. Det er ikke i lige så høj grad tilfældet for unge, der er opvokset i udfordrede lokaliteter i byerne, hvor der i højere grad er tale om socialt marginaliserede grupper, der har svært ved at benytte sig af de lokale mulighedsstrukturer af andre grunde end afstand. Det er således yderst relevant at sammenligne betydningen af køn, alder og etnicitet for opnåelse af en erhvervsuddannelse for unge, der er opvokset i forskellige typer af udfordrede lokaliteter: Nemlig de, der er beliggende i byer og bynære områder samt de, der er beliggende i landdistrikterne.

[Kort om casekommunerne Frederikshavn, Jammerbugt og Bornholm](#)

Undersøgelsen tager udgangspunkt i tre casekommuner, hvoraf de to er beliggende i Vendsyssel i Region Nordjylland, mens Bornholm som bekendt ligger i Østersøen. Casekommunerne er valgt på basis af to parametre: For det første, at kommunerne ligger i såkaldte "udkantsområder" i Danmark og således udviser en række karakteristika, der indikerer relativ strukturel underudvikling (faldende befolkningstal, relativt lavere uddannelses-, indkomst- og beskæftigelsesandel i befolkningen sammenlignet med nationale niveauer). For det andet skal de have et begrænset lokalt erhvervsuddannelsesudbud, der er forskelligt de tre kommuner imellem. Frederikshavn Kommune er en landdistriktskommune med mikropolen Frederikshavn by som centralt omdrejningspunkt. Kommunen og byen har historisk været udgangspunkt for omfattende skibsindustri og har fortsat en betydelig skibs- og maritimindustri. Uddannelsesmæssigt er Frederikshavn Kommune udgangspunkt for en række maritime uddannelser, også på videregående niveau. Erhvervsuddannelsesmæssigt er der en lokal handelsskole med et begrænset udbud af merkantile uddannelser, mens EUC Nord, der har dobbelt-campus i Hjørring og Frederikshavn, udbyder en række erhvervsuddannelser i byen, især uddannelser med fokus på skibsindustri.

Jammerbugt er ligeledes en landdistriktskommune, men udviser en langt mere traditionel landdistrikts-erhvervsstruktur, der domineres af landbrug og turisme. Dertil er Jammerbugt en udbredt

pendlerkommune i relation til Aalborg. Der er ikke en erhvervsskole i kommunen og EUD-elever pendler således til Aalborg og Thisted, afhængigt af hvor de bor i kommunen, og hvilke fagvalg de træffer.

Bornholm er en yderkommune og er beliggende relativt geografisk isoleret, hvorfor det ikke er muligt at pendle dagligt arbejds- eller uddannelsesmæssigt. Ligesom Jammerbugt består Bornholms erhvervsstruktur i relativ høj grad af landbrug og turisme. Det lokale udbud af erhvervsuddannelser består af SOSU-uddannelser fra Bornholms Sundheds- og sygeplejeskole og et yderst begrænset teknisk og merkantilt fagudbud på Campus Bornholm.

4. Resultater fra den statistiske undersøgelse

Konklusionerne i dette notat beror primært på min analyse af interviewundersøgelsen. Da nogle af konklusionerne er baseret på en samlet analyse af begge empiriske undersøgelser, altså både den interviewbaserede og den statistisk baserede undersøgelse, opsummeres resultaterne af den statistiske undersøgelse her. Den statistiske undersøgelse har fuldt tre årgange af unge, der er opvokset i Bornholms Regionskommune samt Frederikshavn og Jammerbugt Kommuner.⁸ Den fulde undersøgelse og dets metoder er beskrevet i *"Unge og erhvervsuddannelsessystemet i Danmarks udfordrede lokalområder"*. (Larsen, 2016). I dette afsnit vil jeg blot opsummere dem med henblik på at kunne inddrage dem i den afsluttende konklusion.

1. De faglærte bliver i højere grad boende i oprindelseskommunen end de højtuddannede

De fagligt uddannede udviser andre mobilitetsmønstre end de med en videregående uddannelse og de uden anden uddannelse end grundskolen. Hvor de højtuddannede har en fraflytningsprocent på mellem 75-82%, og de ufaglærte har en fraflytningsprocent på ca. 40%, fraflytter mellem 35-50% af de faglærte. Disse tal antyder, at såfremt en større andel af de unge fra landdistrikterne opnår en erhvervsuddannelse, vil fraflytningsandelen være lavere.

2. Der er forskel på flyttemønstre, afhængigt af hvilket erhvervsfag de unge vælger

Der er ikke tale om et ensidigt billede for alle med en erhvervsuddannelse. Der er stor variation mellem forskellige faggruppers mobilitetsmønstre. Unge, der har gennemført en merkantil EUD udviser mobilitetsmønstre, der minder om de unge, der har gennemført en videregående uddannelse. Det vil sige, at de har en relativ høj fraflytningsandel og flytter mod byerne (45-65% er fraflyttet), mens de, der har gennemført f.eks. en SOSU-uddannelse, i langt højere grad bliver boende (33-45% fraflytter). Det samme gælder de mere traditionelle faggrupper som Bygge og anlæg samt Jern og metal, hvor henholdsvis 32-44% og 21-48% er fraflyttet. Andre faggrupper har mere blandede mobilitetsmønstre. Således er valget af det specifikke erhvervsfag også relateret til de unges mobilitetsmønstre.

3. Faglærte er eftertragtet arbejdskraft i by og på land

Sammenlignes de unges beskæftigelsesfrekvenser med deres mobilitetsmønstre, viser undersøgelsen, at de unge EUD-uddannede har nogenlunde samme beskæftigelsesgrad, uanset om de har bopæl i oprindelseskommunen, er flyttet til en bykommune eller er flyttet til en anden

⁸ Thisted Kommune er også inkluderet i den statistiske undersøgelse. Af tidshensyn er den udeladt fra interviewundersøgelsen. Analysen her referer således til resultater baseret på data fra Bornholms Regionskommune, Jammerbugt Kommune og Frederikshavn Kommune.

landdistriktskommune. Det tyder på, at de erhvervsuddannede er en eftersøgt arbejdskraft uanset bopælskommune.

4. Erhvervsuddannelserne er kønnede, og dermed er de unges flyttemønstre kønnede

Erhvervsuddannelserne udviser meget tydelige kønsmæssige mønstre, således at f.eks. SOSU-uddannelserne næsten er rene kvindefag (98% kvinder), mens Bygge og anlæg samt Jern og metal består af over 95% mænd. De merkantile uddannelser er de eneste fag, hvor den kønsmæssige fordeling er nogenlunde lige (66% kvinder). Det betyder, at faggruppernes mobilitetsmønstre ligeledes er kønnede mobilitetsmønstre. Vælger man som kvinde en merkantil uddannelse, medfører dette med stor sandsynlighed en fraflytning, mens valg af en SOSU-uddannelse med stor sandsynlighed medfører, at man bliver boende i opvækstkommunen. Samlet set bliver mellem 44-57% af kvinderne med en EUD-uddannelse boende i deres opvækstkommune, mens det tilsvarende interval for mænd er 49-64%.

5. Erhvervsuddannelsessystemet optager en meget høj andel af de lokale unge

Forløbsanalysen af de unge viser, at 45-49% af alle unge kvinder og 62-65% af alle unge mænd i casekommunerne har påbegyndt en EUD-uddannelse. Dette påpeger, hvor væsentligt et uddannelsessystem som EUD-systemet er for unge, der er opvokset i landdistrikterne. At en så høj andel påbegynder en erhvervsuddannelse, til trods for at der er længere imellem erhvervsskolerne end mellem de institutioner, der udbyder f.eks. en stx-uddannelse, antyder, at de unge ikke vælger ungdomsuddannelse efter, om den nærmeste institution er et gymnasie eller en erhvervsskole.

6. Den lokale erhvervsskole fungerer som "point of entry" til hele erhvervsuddannelsessystemet

Analysen viser, at over 70% af de unge EUD-elever gennemfører dele af eller hele EUD-uddannelsen på den nærmeste erhvervsskole. Dette viser, at den lokale erhvervsskole fungerer som udgangspunkt for langt den største andel af EUD-elevernes uddannelsesbane. Da erhvervsuddannelsesinstitutionerne er finansieret således, at det bedst kan betale sig at fastholde de lokale elever på deres institution, er der i teorien ingen incitamentsstrukturer, der fremmer en neutral repræsentation af det øvrige erhvervsuddannelsessystem. Med andre ord viser min undersøgelse, at erhvervsskolerne i høj grad servicerer et lokalt elev-opland, og at elever ikke som udgangspunkt "shopper" fra alle hylder i erhvervsuddannelsessystemet. Dette er en klar ulempe for uddannelsesinstitutioner, der er beliggende i landdistrikter, hvor befolkningsgrundlaget er faldende.

7. Sammenhæng mellem det lokale udbud af erhvervsuddannelser, strukturen på det lokale

arbejdsmarked og de unges mobilitetsmønstre. Analysen viser, at der er sammenhæng mellem det lokale uddannelsesudbud, det lokale arbejdsmarked og de unges flyttemønstre. Dette

tydeliggøres gennem forskellene i de unges forløbsmønstre mellem hver casekommune. Frederikshavn er en mikropol, der har været udgangspunkt for en stor skibs- og maritimindustri og som i dag er en del af klyngeudviklingen af Det Blå Danmark. Her bliver en større andel af de erhvervsuddannede boende, hvilket netop antyder dels mikropolstatus, idet byen fungerer som lokal bycentrum for en række aktiviteter i Vendsyssel. Til sammenligning har Jammerbugt, der er en udbredt pendlerkommune til Aalborg, et meget mindre arbejdsmarked, der primært består af landbrug og turisme. Bornholm udfordres af et relativt isoleret arbejdsmarked, hvor daglig pendling ikke er mulig. Bornholms arbejdsmarked minder om Jammerbugts, idet landbrug og turisme fylder relativt meget. I forhold til adgang til uddannelsesmuligheder har de unge i Frederikshavn kun et begrænset udbud af erhvervsuddannelser, men til gengæld er der en specialisering med et relativt bredt udbud af uddannelser inden for Jern og metal. Jammerbugt har intet lokalt uddannelsesudbud, og de unge må rejse til enten Aalborg eller Thisted. Det betyder også, at der ikke er en lokal erhvervsskole, der udfører en opsøgende lokal praktikpladsindsats. På Bornholm er der et meget begrænset udbud af erhvervsuddannelser på hovedforløbsniveau, og dermed er der en del fagområder, hvor der ikke sker en opsøgende lokal praktikpladsindsats. Når disse udbudsmønstre sammenholdes med de unges mobilitetsmønstre, kan vi se, at fraflytningen i Jammerbugt og Bornholm er langt højere, end det er tilfældet i Frederikshavn – dermed antyder undersøgelsen, at de unge EUD-elevs fraflytningsandel påvirkes af den lokale erhvervsskoles muligheder for at opdyrke et lokalt praktikpladsmarked.

8. Frafald

Endeligt bekræfter analysen, at frafald fra erhvervsuddannelserne er en stor udfordring for de unge. Mere end 25% af de unge, der påbegynder en erhvervsuddannelse, gennemfører ikke, og flertallet af de frafaldne formår ikke at gennemføre en anden uddannelse. Dette gælder især for mænd, idet 68-79% af de frafaldne mænd ikke får en uddannelse efterfølgende, mens det for kvindernes vedkommende gælder 48-69%. Med andre ord kommer langt de fleste, der ikke formår at gennemføre en ungdomsuddannelse, fra erhvervsuddannelsessystemet. Denne høje frafaldsprocent er uacceptabel – primært set med de unges egne øjne, idet de ekskluderes fra uddannelsessystemet, men også fra et samfundsøkonomisk og et lokalområde-økonomisk perspektiv er disse andele uacceptable.

5. Teoretiske forståelser af unge, uddannelse og mobilitet

Udgangspunktet for denne undersøgelse har været at frembringe viden om, hvad erhvervsuddannelsessystemets geografiske udbudsstrukturer betyder for unge elevers uddannelses- og mobilitetsmønstre. Analysen hviler på en teoriramme, der er sammensat af en række tværfaglige elementer, der tilsammen danner en uddannelsesgeografisk analyse. Helt centralt ligger en forståelse af konkrete uddannelsessystemer som steder, hvor overgangsforløb fra det at være barn/ung til det at blive voksen foregår.

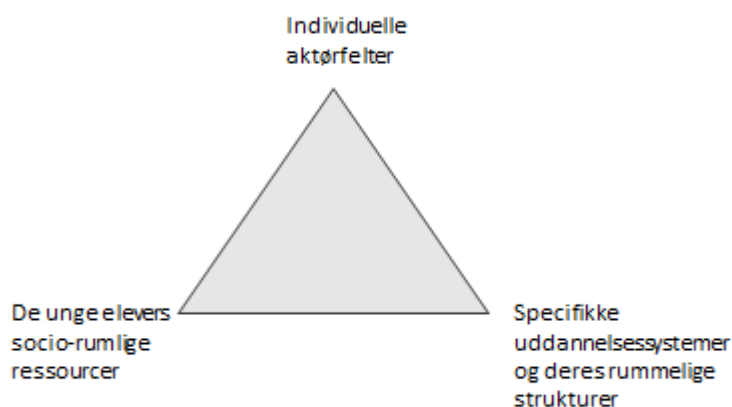
Forskning vedrørende skift i unges overgange fra ung til voksen er enige i, at ikke-standardiserede, individualiserede og fragmenterede transitioner er karakteristiske for nutidige overgangsprocesser (Walther 2006). Grundet globaliserings- og individualiseringsprocesser i det senmoderne samfund opfattes livsvalg såsom uddannelsesveje at være mere åbne, aktørdefinerede og individualiserede end tidligere tiders mere determinerede forståelsesmodeller (Evans, Furlong 1997, Furlong 2009). Ungdoms- og uddannelsessociologiens forståelser af unges livstransitioner er således påvirket af skiftende teoretiske "turns", hvor periodevis mere deterministiske forståelsesmodeller erstattes af forståelser, der lægger vægt på individets selvstændige udviklingsrum. Empirisk baseret forskning peger på mere komplekse overgangsformer fra ung til voksen med stor variation i sociale, individuelle og kulturelle udtryk. Der er således ingen lineær relation mellem en ungs socioøkonomiske baggrund og deres uddannelsesopnåelse. Ikke desto mindre viser yderligere empiriske studier ligeledes vedvarende effekter af social klasse, køn og andre strukturelle variable på uddannelsesopnåelsen.

Et koncept, der rummer en anerkendelse af både struktur- og aktørpåvirkninger er Karen Evans' begreb om bounded agency, der defineres som "socialt situeret aktør, der nok er under indflydelse, men ikke determineret af dets omgivende miljøer, og som understreger internaliserede referencerammer såvel som eksterne handlinger" (Evans, 2007 p. 93, egen oversættelse).

Med andre ord lægger Evans vægt på at forstå unges begrænsede aktørfrihed i uddannelsesvalg som beroende på både sociale rammer og muligheder, psykologisk internaliserede opfattelser af muligheder, konkrete strukturelle omstændigheder samt egentlig individuelle handlingsmuligheder.

I forhold til mit undersøgelsesfelt, hvor jeg fokuserer på erhvervsuddannelsessystemet, har jeg opstillet en analyseramme, der er inspireret af Evans' bounded agency, men som i forhold til Evans' begreb lægger større specifik fokus på det konkrete uddannelsessystem, der undersøges og mindre specifik fokus på internationaliserede og psykologiserede aspekter, mens de unges adgang til forskellige typer af ressourcer er i fokus.

FIGUR 1: Bounded agency i rumlige uddannelsestransitioner

Således konceptualiseres unges mulige handlerum i forbindelse med uddannelsesvalg af et felt bestående af 1) det konkrete uddannelsessystems konkrete faglige, sociale såvel som rumlige strukturer, 2) de unges sociorumlige ressourcegrundlag og 3) det individuelle aktørfelt.

Ad 1: Det er væsentligt at inddrage den konkrete kontekst omkring de uddannelsessystemer, ungdomstransitioner foregår i. Det kan både være hele ungdomsuddannelsessystemer, der f.eks. inddrager betydningen af, hvor let eller svært det er skifte mellem akademiske og erhvervsfaglige uddannelsesveje, såvel som det kan være de konkrete policy-kontekster, der er gældende inden for et enkelt uddannelsessystem. Det kan både dreje sig om systemets geografiske udbudsstruktur, om krav til overgange i systemet, herunder overgangen fra grund- til hovedforløb og kravet om at finde en praktikplads.

Ad 2. Ligeledes er det væsentligt at inddrage de unges sociale stratificeringer samt stedspåvirkede socialiseringer, der har indflydelse på de unges uddannelsespositioneringer (Gravesen 2012; Bæck 2015, Hansen 2013). I min figur står de som et samlet element, men unges sociorumlige ressourcer består af mange elementer, inklusiv deres socioøkonomiske status, køn, alder, etnisk stratificering, opvækststedet, familiens fag- og jobmæssige orientering samt stedsafhængig adgang til netværk og relationer.

Ad 3: Den tredje vinkel repræsenterer anerkendelse af et individuelt aktørdefineret handlingsrum, der kan påvirke ens livsvalg og dermed biografi (Evans 2007, Pless 2009). Metodologisk betyder dette, at man som forsker skal tage de unges egne biografiske perspektiver alvorligt og give rum til forståelse af subjektiv forvaltning af et mulighedsrum.

Orienteringspræferencer

Ordet "uddannelsesvalg" antyder en konkret valgsituation, hvor den unge kan vælge frit fra alle hylder.

Det er ikke en realistisk forståelse (Hansen 2011). At træffe et uddannelsesvalg er en tidsmæssigt udtrukket og ikke nødvendigvis konstant beslutningsproces, der kan strække sig over flere år.

Uddannelsesvalget som proces sker i en serie af kontekster, der blandt andet involverer skolebaseret uddannelsesvejledning, familiebaserede påvirkninger, ungdomssocialisering, individuelle identitetsprocesser, medierede job- og fagportrætter såvel som et antal nærmest ubevidste input, der alle bidrager til eller spænder ben for en afklaringsproces (Kopoteva 2013, Yndigejn 2003, Hansen 2011).

Uddannelsessociologien har en tendens til at behandle "uddannelse" som et generisk system frem for som tilknyttet til konkrete uddannelsessystemer og dermed som afhængige af konkrete policy kontekster (Hansen 2013, Pless 2009, Furlong 2009, Lindgren Lundahl 2010). Når forskningen har fokus på sted, har den hidtil haft tendens til at fokusere på betydningen af specifikke nabolag eller landsbyer for unges uddannelsespositioneringer (Gravesen 2012) eller valorisering af uddannelse (Corbett 2009; Hansen 2014). Jeg har til gengæld været interesseret i at forstå relationen mellem forskellige unge og et konkret uddannelsessystem.

I min analyse har jeg defineret to centrale overgangssteder i det danske erhvervsuddannelsessystem. Nemlig indgangen til grundforløbet og overgangen fra grundforløb til hovedforløb. Her skal den unge elev træffe en række meget konkrete uddannelsesvalg, der ikke alene har faglige, men også rumlige konsekvenser.

Som en operationalisering af Evans' begreb om bounded agency har jeg udviklet en analysemodel, der fokuserer på sammenhængen mellem deres faglige valg og erhvervsuddannelsessystemets geografiske udbudsstruktur. Analysemodellen har tre nedslagspunkter:

- Selve fag- og uddannelsesvalget i forbindelse med start på grundforløb og hovedforløb
- Afhængigt af det konkrete fagvalg, hvilke uddannelsesbaner (herunder geografiske) følger de unge?
- Er der sammenhæng mellem de valg, unge træffer i overstående situationer og deres sociale baggrund?

Afstand og uddannelsesopnåelse

Afstand og forståelser af, hvad geografisk afstand betyder for forskellige befolkningsgrupper er et væsentligt geografisk forskningsfelt. Mobilitetsforskningen viser, at betydningen af afstand er relativ og varierer afhængigt af den kapacitet, en person, en gruppe eller en institution har til at være mobile. Vi kan tale om geografisk afstand og social afstand, således at for nogle individer og befolkningsgrupper er f.eks.

50 km "langt", mens 50 km for andre er overkommeligt at pendle dagligt. Kapaciteten til at være mobil kaldes "motilitet" og består af tre elementer: 1) adgang til at være mobil (f.eks. et transportmiddel, et hjælperedskab), 2) kompetence til at betjene redskabet eller transportmidler, 3) appropriering – evnen og viljen til at anvende sine tilstedeværende ressourcer til at opnå mobilitet (Kaufmann et al 2004). Denne tilgang kan overføres til at undersøge forskellige elevers kapacitet til at overkomme både de faglige og geografiske overgange i f.eks. erhvervsuddannelsessystemet.

I forhold til geografisk afstand viser både dansk og udenlandsk forskning, at afstand i sig selv ikke er en barriere for uddannelsesopnåelse. Med dette menes, at når der korrigeres for sociale forskelle, så udviser unge, der er opvokset i landdistrikter, samme uddannelsesopnåelsesmønstre som unge, der er opvokset i byerne. Men afstand – både målt som daglig pendling mellem hjem og skole og som kravet om at skulle flytte for at gennemføre en uddannelse – er en barriere, når det optræder i kombination med andre sociale udfordringer (James 2001; Faber et al 2014). Således er unge, der kæmper med personlige udfordringer, misbrug, livskriser etc. i større fare for at frafalde deres uddannelse, hvis de samtidig skal pendle langt til uddannelse (Faber et al 2014), ligesom unge, der har sociale udfordringer ikke har kapacitet til at være mobile og flytte efter uddannelsesudbud i byerne (James 2001).

6. Erhvervsuddannelsessystemets kompleksitet

Undersøgelser af unges kapacitet til at overkomme uddannelsestransitioner skal således ikke kun tage højde for den enkelte unge og dennes ressourcegrundlag, men også inddrage det konkrete uddannelsessystems faglige overgangsstrukturer såvel som geografiske mobilitetskrav. Således er det relevant at afdække, hvilke faglige overgange der er indbygget i erhvervsuddannelsessystemet, og hvilke geografiske mobilitetskrav, der stilles.

Erhvervsuddannelsessystemet har en kompleks struktur – det gælder både forløbsmæssigt og geografisk. For at kunne gennemføre en erhvervsuddannelse skal man gennemføre to grundforløb og et hovedforløb på en erhvervsskole samt gennemføre et praktikpladsforløb i en virksomhed. Afhængigt af, hvor man som ung bor, når man påbegynder sin erhvervsuddannelse, kan der være et begrænset lokalt udbud, og afhængigt af hvilket fag man vælger, kan det være, at grundforløb og hovedforløb foregår på forskellige skoler, ligesom det kan være svært at vide, om det er muligt at finde en lokal praktikplads.

I sin nuværende struktur skal en ung EUD-elev gennemføre følgende overgange i forbindelse med en erhvervsuddannelse:

- Fra grundskole eller andet ind på EUD (Grundforløb 1 – GF1)
- Fra Grundforløb 1 til Grundforløb 2
- Fra Grundforløb 2 til Hovedforløb
- Fra Grundforløb 2 til praktikplads
- Eventuelt fra Grundforløb 2 til praktikpladscenter

Hvert element har en geografi, altså en beliggenhed, ligesom der er et fagvalg blandt over 100 GF2 og hovedforløbsfag, som den unge skal orientere sig mod. Det er en uhyre faglig og geografisk kompleks konstruktion.

6.1. Den geografiske udbudsstruktur

Med henblik på at analysere sammenhænge mellem de unges faglige og geografiske orienteringer og valg af erhvervsuddannelsesprogrammer har jeg udarbejdet en fordeling af fagene på hovedforløbet efter deres geografiske udbudshyppighed. Opgørelsen er udarbejdet i 2016, udbudsstrukturen er under reform, og der indføres en ny udbudsstruktur fra august 2017. Det forventes dog primært at være GF1 og GF2, der bliver væsentligt anderledes, mens hovedforløbenes udbud nærmere bliver justerede.⁹

⁹ Frem til august 2015, da erhvervsuddannelsessystemet blev reformeret, var der i alt 12 grundforløbsindgange. Ikke alle skoler havde alle 12 indgange. Efter reformen er der indført Grundforløb 1, som består af fire overordnede indgange, der udbydes i de fleste byer, som har en erhvervsskole og en SOSU-skole.

Baseret på udbudsgeografi består EUD-systemet på hovedforløbsniveau af i alt fire udbudstyper:

- De 12 store
- De regionale
- De semi-specialiserede
- De 44 små.

De 12 store

Der findes 12 store fag, der i princippet udbydes i alle de byer, hvor der findes en erhvervsskole/handelsskole/SOSU-skole. Det drejer sig om en række brede grundlæggende faguddannelser, som de fleste af os kender.

Kontoruddannelse med specialer (27 steder)	Træfagenes byggeuddannelser (24 steder)
Industrioperatør (26 steder)	Landbrugsuddannelsen (19 steder)
Smedeuddannelsen (26 steder)	Murer (18 steder)
Personvognsmekaniker (25 steder)	Elektriker (18 steder)
Detailhandel med specialer (21 steder)	Pædagogisk assistentuddannelse (18 steder)
Ernæringsassistent (17 steder)	Social- og sundhedsuddannelserne (18 steder)

De regionale

Dernæst findes en række fag, som udbydes mindst 10 steder i landet og dermed teoretisk mere end ét sted i hver region. Det er dog klart, at disse uddannelsers udbud også knytter sig til de konkrete arbejdsmarkeder og dermed ikke nødvendigvis er ligeligt fordelt mellem regionerne.

Uddannelserne er:

Cnc-teknikuddannelsen (10 steder)	Industri teknikeruddannelsen (12 steder)
Teknisk designer (14 steder)	Data- og kommunikationsuddannelsen (10 steder)
Anlægsstruktør, bygningsstruktør og brolægger (13 steder)	Byggemontagetekniker (12 steder)
Bygningsmaler (12 steder)	Maskinsnedker (12 steder)
VVS-uddannelsen (12 steder)	Buschauffør (14 steder)

Chauffør (14 steder)	Lageruddannelsen (13 steder)
Vejgodstransport (14 steder)	Kranfører (14 steder)
Finansuddannelsen (10 steder)	Handelsuddannelse med specialer (10 steder)
Gastronom (13 steder)	Frisør (10 steder)
Serviceassistent (13 steder)	

Semi-specialiserede fag

Som en tredje gruppe findes nedenstående uddannelser i mere end én region, men i begrænset omfang. De udbydes i alt 3-9 steder i landet.

Gartner (3 steder)	Anlægsgartner (5 steder)
Beklædningshåndværker (3 steder)	Elektronikoperatør (3 steder)
Forsyningsoperatør (3 steder)	Produktør (8 steder)
Procesoperatør (3 steder)	Skibsmontør (3 steder)
Vindmølletekniker (4 steder)	Automatik- og procesuddannelsen (7 steder)
Elektronik- og svagstrømsuddannelsen (6 steder)	Teatertekniker (3 steder)
Cykel- og motorcykeluddannelsen (3 steder)	Lastvogsmekaniker (4 steder)
Snedkeruddannelsen (9 steder)	Digital media (5 steder)
Mediegrafiker (7 steder)	Web-integrator (5 steder)
Bager og konditor (5 steder)	Detailslagter (6 steder)
Tjener (7 steder)	Hospitalsteknisk assistent (6 steder)
Tandklinikassistent (9 steder)	Kosmetiker (3 steder)
Ejendomsservice (4 steder)	

De 44 mindste fag

Endeligt er der en gruppe erhvervsuddannelser, der kun udbydes 1-2 steder i landet på hovedforløbsniveau. Der er her tale om små fag med et begrænset arbejdsmarked og dermed også yderst begrænset praktikpladsmarked. Det drejer sig om:

Skov- og naturtekniker	Veterinærsygeplejerske
Dyrepasser	Greenkeeperassistent
Beslagsmed	Finmekanikeruddannelsen

Køleteknikeruddannelsen	Laboratorietandtekniker
Maritime håndværksfag	Metalsmed
Modelsnedker	Støberitekniker
Ortopædist	Overfladebehandler
Plastmager	Skibsmekaniker
Urmager	Værktøjsuddannelsen
Guld- og sølvsmed	Frontline PC-supporter
Frontline radio-/tv-supporter	Entreprenør- og landbrugsuddannelsen
Bådmekaniker	Flymekaniker
Autolakerer	Boligmonteringsuddannelsen
Glarmester	Skorstensfejer
Stenhugger	Stukkatør
Tagdækker	Teknisk isolatør
Lufthavnsoperatør	Redder
Togklargører	Havne- og terminaluddannelsen
Film- og tv-produktionsuddannelsen	Fotograf
Skiltetekniker	Industrislagter
Mejerist	Receptionist
Tarmrenser	Sikkerhedsvagt

Det faktum, at hele 44 ud af 106 erhvervsuddannelser kun udbydes 1-2 steder i landet vidner på den ene side om, at en erhvervsuddannelse fordrer et stort mobilitetskrav af dets elever. På den anden side skal man komme i hu, at der er tale om små fag, hvor det formentlig ikke er økonomisk bæredygtigt at sikre et udbud på hovedforløbsniveau flere steder i landet. Det rejser dog også spørgsmålet, om der reelt er tale om uddannelser, der er rettet mod unge.

Samlet set viser denne typologi, at de unges mobilitetsmønstre i forbindelse med gennemførelse af deres EUD-uddannelse afhænger af, hvilken type fag de vælger. Vælger de blandt de 12 store fag, kan de forvente en relativt lokal uddannelse, hvor de kan gennemføre hele skoledelen på den nærmeste erhvervs- eller SOSU-skole. Vælger de en af de andre fagtyper, kan de til gengæld forvente længere pendling eller endog behov for at bo på skolehjem, når de ikke er i praktik. Men hvordan er sammenhængen mellem institutionernes udbudsstrukturer og praktikpladsmarkedernes geografier?

6.2. Institutionernes udbudsstrukturer og udvikling af praktikpladsmarkeder

Praktikpladsmarkedernes geografiske strukturer påvirkes af en række faktorer eller dynamikker:

- **Virksomhedernes geografiske beliggenhed**

Først og fremmest påvirkes praktikpladsmarkedene af, hvor de virksomheder, der udbyder dem, er beliggende. Således ligger et flertal af landbrugsuddannelserne, men ikke alle landbrugsfag, på landet.

Social- og sundhedsuddannelserne har kommunale og regionale arbejdsgivere, hvorfor de kommunale praktikpladser således ligger jævn spredt over hele landet, mens de regionale ofte knytter sig til regionernes sygehuse. De merkantile uddannelser ligger dels i alle byer, hvad detailhandel angår, i centrale byer hvad finansielle uddannelser angår, og spredt med produktionsvirksomhederne hvad angår kontoruddannelserne målrettet det private erhvervsliv. Bygge og anlæg er ofte spredt i samme mønstre som landets små- og mellemstore virksomheder (SMV'er), mens praktikpladserne inden for jern og metalområdet både kan bestå af større produktionsvirksomheder, der er samlet i visse dele af landet eller af SMVer, der er mere jævnt fordelt¹⁰.

Arbejdsmarkedets økonomiske fluktuationer

Erhvervsuddannelsessystemet er struktureret således, at det er de faglige udvalgs overordnede ansvar at sørge for et passende antal godkendte virksomheder, der udbyder praktikpladser. Det er dog ikke alle godkendte praktikpladsvirksomheder, der udbyder praktikpladser til enhver tid. I økonomiske opgangsperioder kan virksomheden have travlt med at opfylde ordrer og dermed ikke føle, de har tid til at tage en ny lærling ind. I økonomiske nedgangsperioder kan virksomheden være usikker på, om de har nok arbejde til at beskæftige en lærling. Når lærlinge søger en uopfordret praktikplads, kan de ikke vide, om virksomheden reelt udbyder praktikpladser.

- **Nogle brancher og nogle steder har større tradition for at tage lærlinge ind end andre**

I nogle brancher og i nogle geografiske områder er der større traditioner for at sikre generationsskifte gennem indtag af lærlinge end andre. Dermed kan andelen af praktikpladsgodkendte virksomheder og praktikaktive virksomheder variere fra sted til sted.

- **Erhvervsskolernes udbudsstrukturer skaber praktikpladsmarkeder**

Erhvervsskolerne er aktive opsøgere af praktikpladser, og dermed er de med til at aktivere praktikpladser i deres lokalområder og elev-oplande. Dette har de dog kun incitament til at gøre for de fag, de selv udbyder. Således skabes geografisk distinkte praktikpladsmarkeder knyttet til skolernes faglige udbudsstrukturer, og der tegnes et institutionsdrevet praktikpladslandskab.

”De 12 store” fag har praktikpladsmarkeder, der korresponderer til erhvervsskolernes elev-opland, hvilket skyldes at de udbydes på stort set samtlige erhvervsskoler. ”De regionale” uddannelser skaber praktikpladsmarkeder, der korresponderer til regionaliserede territorier. Det betyder ikke, at de svarer til de fem regioners geografi, men at de størrelsesmæssigt svarer til ½-1 region, idet de kun udbydes 1-2

¹⁰ Se DEA (2014): ”Praktikpladsudfordringen – efterspørgsel og udbud af praktikpladser” for en meget overordnet oversigt over, hvor de godkendte praktikpladsvirksomheder er beliggende.

steder i hver region, oftest i de største byer. "De semi-specialiserede" har praktikpladsmarkeder, der dækker hele landet, men knytter sig i nogle tilfælde til særlige erhvervsklynger, der har en specifik geografi. Det kan f.eks. være skibsindustrien, vindmølleindustrien, transport og spedition eller private servicefag knyttet til byerhverv, f.eks. medievirksomhed. Endeligt er der "de små 44", der kun udbydes 1-2 steder i landet, og som dermed også har landsdækkende praktikpladsmarkeder og kun en håndfuld praktikpladser.

Således er praktikpladsmarkedernes geografi ganske kompleks. Den unge skal ikke kunne gennemskue hele systemet, men skal dog orientere sig inden for det eller de fag, de overvejer at tage. Hvordan de unge orienterer sig i erhvervsuddannelsessystemet fremgår af følgende kapitel.

7. Interviewundersøgelsens resultater

Som nævnt tager interviewanalysen udgangspunkt i, hvordan de unge EUD-elever orienterer sig på to væsentlige overgangstidspunkter i erhvervsuddannelsessystemet. Det første er i forbindelse med uddannelsesvalget til at påbegynde en erhvervsuddannelse – hvilken orientering udviste den enkelte elev i forbindelse med valg af grundforløb og planlagte hovedforløb? Det næste nedslagspunkt er i forbindelse med overgangen fra afsluttet grundforløb til hovedforløbet, hvor eleverne skal vælge hovedforløb samt finde en praktikplads.

Min analyse tager udgangspunkt i en analyse af de unges orienteringspræferencer på disse to nøglenedslagspunkter. Med orienteringspræferencer mener jeg, hvordan de finder ud af, hvilket fag de søger, og hvad der er vigtigt for dem i den faglige afklaring. Jeg har interesseret mig for betydningen af sted, primært om det havde betydning for den unge, om uddannelsen blev udbudt lokalt eller ej. Men jeg har også søgt at afklare, hvor meget den unge kender til sit fag. Dette kan kun afklares via selve narrativen og den unges egen beskrivelse af sin afklaringsproces. I den forbindelse har jeg især slået ned på den unges beskrivelse af det valgte fag – hvor specifik er den unge i beskrivelsen af faget?

Ved anvendelse af ordet "præference" henvises til, at de unge ikke udviser en simpel afklaringsproces, men i stedet udviser en proces med mange samspillende elementer. Analysen søger at afdække, hvilke elementer der har været de mest dominerende eller styrende (formuleret som en præference) i forhold til de andre.

Interviewene har taget udgangspunkt i og ladet sig styre af de unges åbne livsnarrativer, men følgende elementer er berørt i hvert interview:

- Faglig afklaringsforløb
- Betydningen af sted (defineret på to måder – som levet praksis og som affektion). Den levede praksis afdækkes gennem spørgsmål om, hvor alle dele af narrativet er foregået, og hvordan den interviewede lever i dag. Sekundært tilspørges den interviewede om sine holdninger og følelser over for den lokalitet, de er opvokset i, den nærmeste (stor)by samt København eller andre steder.

Analysen viser, at de interviewede udviser tre overordnede typer af transitionsorienteringspræferencer.

Disse er:

- Faglig orienteringspræference
- Lokal orienteringspræference
- Mobilitets orienteringspræference.

7.1. De, der udviser en faglig orienteringspræference

De unge EUD-elever i denne kategori er primært fokuseret på deres faglige orienteringsproces i forbindelse med det oprindelige erhvervsuddannelsesvalg, såvel som i overgangen til hovedforløbet. De faglige interesser dominerer over hensyn til den geografiske udbudsstruktur. De følgende udsagn karakteriserer de fagligt orienterede:

- De er i stand til at orientere sig blandt hovedforløb, der udbydes både lokalt og ikke-lokalt iblandt et felt af relaterede fagfelter.
- De har en forholdsvis klar forståelse af, hvilke typer af kompetencer de skal lære og har en nuanceret forståelse for, hvad der adskiller det ene relaterede fag i forhold til det andet.
- De har en forholdsvis klar forståelse af deres egne kompetencer og evner, og hvorledes disse passer til fagets krav.
- De udnytter grundforløbet til at afklare deres fagvalg før deres endelige hovedforløbsvalg. I det omfang de føler, at faget ikke lever op til deres forventninger, skifter de fag på grundforløbet¹¹ og ikke efter færdiggørelse. Således udviser de en proaktiv transitionsadfærd (Evans).
- De er i stand til at beskrive de beslutningsprocesser, der har ført til deres valgte hovedforløb, inklusiv hvilke personlige og faglige overvejelser der har været udslagsgivende for dem. Der er tale om en proces, hvor den unge bliver mere og mere forfinet i sit faglige valg og dermed kan differentiere mellem f.eks. smed og industritekniker.

I forbindelse med overgangen til hovedforløbet udviser de unge med en faglig orienteringspræference en aktiv praktikpladsstrategi, idet de opsøger udvalgte firmaer, som de har orienteret sig omkring. De er villige til at vente på praktikpladser og opsøger gerne de samme virksomheder gentagne gange.

De unge, der udviser en faglig orienteringspræference vælger blandt både lokalt og ikke-lokalt udbudte fag, ligesom de både vælger blandt "de 12 store", de regionale, de specialiserede og "de små 44" fag. De stilles dermed over for meget varierende mobilitetskrav samt praktikpladsmuligheder, hvor de i nogle tilfælde kan forvente at skulle flytte, mens de i andre kan tage hele uddannelsen lokalt.

Når de først har valgt et specifikt hovedforløb, er de villige til at underordne andre livsplaner, inklusiv valg af bopæl. Som udgangspunkt ønsker de at blive boende i eller i nærheden af, hvor de er opvokset, mens de er under uddannelse, og de giver udtryk for, at de ikke har lyst til at flytte hjemmefra endnu. For nogle vedkommende skyldes det deres alder – de føler sig ikke modne eller økonomisk parate til at flytte

¹¹ Før reformen i 2015, hvor der var 12 grundforløb.

hjemmefra. I andre tilfælde føler de sig tilknyttet lokalområdet og ønsker ikke at bosætte sig et ukendt sted.

Mens det for nogle ikke er nødvendigt at flytte for at gennemføre deres ønskede uddannelse, er det nødvendigt for andre. Det kan skyldes, at deres hovedforløb ikke udbydes lokalt, og de skal opholde sig i flere uger på et skolehjem et ukendt sted. I disse tilfælde er der ikke tale om, at de skal flytte, blot at de skal bo midlertidigt på skolehjem. Blandt de unge, jeg har interviewet, er placeringen af hovedforløbets udbud ikke udgangspunkt for beslutninger om at flytte. Det er primært praktikpladsernes beliggenhed, der er afgørende for deres bopælsbeslutninger. En ung informant flyttede fra Bornholm til København, da både grundforløb, hovedforløb og mulig praktikplads kun var tilgængelig i København. En anden flyttede midlertidigt fra sit hjem i det rurale Vendsyssel til sine bedsteforældre for at kunne nå på sin virksomhedspraktik som led i sin skolebaserede praktik (SKP). Efter sit midlertidige ophold flyttede han hjem igen. Andre er endnu ikke flyttet, da de blev interviewet, men søger praktikpladser i f.eks. Aalborg, der vil påkræve, at de flytter fra deres opvækst-by i Jammerbugt eller Frederikshavn Kommuner, hvis de får praktikpladsen. Ingen af disse personer har lyst til at flytte som udgangspunkt, men har gjort det eller er villige til at gøre det for at opnå deres faglige ønske.

For de, der udviser en faglig orienteringspræference kan erhvervsuddannelsessystemet potentielt fungere som et mobilitetsfremmende element, således de i løbet af en erhvervsuddannelse i Giddens' terminologi udlejres deres stedsbundethed og udvikler deres mobilitetskapacitet (Giddens 1991). Hvilke mobilitetskrav, der stilles, afhænger af, hvilket fag de vælger.

Det er især i forbindelse med praktikpladsen, at de unge får en fornemmelse for deres fag og ikke mindst det arbejdsmarked, deres fag målretter sig mod. Gennem indlejring i faget, gennem arbejdet på praktikpladsen, får de unge undervisning i "anvendt samfundsfag", hvor de ser, hvordan forskellige fag arbejder sammen på entrepriser etc. Herigennem lærer de også om andre arbejdspladser og ser dermed muligheder, også langsigtede, for fortsat faglig udvikling.

I de tilfælde, hvor de har svært ved at finde en praktikplads skifter de ikke uddannelsesretning. I stedet igangsætter de en aktiv indsats for at opnå en praktikplads der både kan involvere skolebaseret praktik, en opsøgende virksomhedsindsats såvel som forsøg på ansættelse som arbejdsdreng eller lignede for at udvikle deres kvalifikationer samt skabe kontakt til relevante virksomheder.

I det følgende præsenteres to narrativer fra unge, der udviser en faglig orienteringspræference. Der er indsat udvalgte dele af de narrative interviews, der er gennemført.

Emil (19 år) er i gang med en skibsmontøruddannelse i Frederikshavn. Han kommer fra en mindre by i Frederikshavn Kommune, hvor han stadigvæk bor. Siden han var en lille dreng har han interesseret sig for biler og har altid tænkt, at han ville blive mekaniker. Samtidig har han været fascineret af havnen og dens industri, siden han som dreng gik ture med sin far og storebror, hvor de talte om alt det, der foregik på havnen omkring skibene og skibsindustrien. Oprindeligt startede Emil på htx i Frederikshavn – et forløb, der dels var et resultat af, at alle Emils venner valgte at gå gymnasievejen, samt at hans far og hans vejleder foreslog ham at gøre det. Han var på skolen i næsten et år, men ”Jeg ved ikke, altså, pludselig kunne jeg simpelthen ikke holde det ud længere, jeg var ved at kede mig ihjel”. Han rejste i nogle uger og oplevede det som ferie og ønskede ikke at bekymre sig om, hvad han skulle efterfølgende. Da han kom hjem, vidste han dog, at han skulle i gang med en erhvervsuddannelse: ”Jeg havde brug for at bruge mine hænder, jeg kunne ikke holde tanken ud om, at jeg skulle sidde ned hele dagen længere. Jeg havde brug for at bruge min krop.” Han overvejede at blive smed, men fandt ud af, at skibsmontører, selvom deres arbejde også er baseret på svejsning og andet smedearbejde, ofte er mere varieret og kan foregå ved brug af mere avancerede teknikker. Endeligt er han fascineret ved tanken om at kunne arbejde på havet og få mulighed for at rejse og opleve verden gennem skibsindustrien.

”Jeg har altid været interesseret i motorer – for det meste arbejdet med biler. Men jeg ønskede ikke at være en mekaniker hele mit liv. Min storebror er smed, og min far har arbejdet som vindmølletekniker i mange år. Så jeg tænkte, at en blanding af noget mekanisk, noget smedearbejde og så muligheden for at rejse ville være perfekt – og det er det, jeg har fundet i skibsmontøruddannelsen. Fordi her er lidt af alt det, jeg interesserer mig for, selvom mekaniker er det, jeg mest har lyst til”.

Emil har kapacitet til at orientere sig specifikt inden for en gruppe af relaterede EUD-programmer. Han har kendskab til nuancerne mellem flere uddannelser samt kan relatere dem til forskellige typer af arbejdspladser og de arbejdsfunktioner, det vil forventes, at han vil skulle udføre.

Sara (19 år) er i gang med en pædagogisk assistentuddannelse. Hun er lige ved at afslutte grundforløbet og søger en praktikplads, så hun kan blive optaget på hovedforløbet. Fra hun gik i 7. klasse har hun ønsket at blive frisør. Da hun afsluttede 9. klasse søgte hun ind på et nærliggende 10. klassescenter, da hun ikke følte sig parat til at søge ind på frisørskolen. På det tidspunkt var det sociale også vigtigt for hende, og hun vidste, at en frisøruddannelse ville indebære, at hun skulle flytte hjemmefra. Men i løbet af 10. klasse følte hun sig i stigende grad anderledes end sin vennegruppe. Hun ønskede at fjerne sig lidt fra et socialt liv, hvor det at drikke sig fuld fyldte meget. ”Jeg var begyndt at gå sammen med en flok, som ikke var gode for mig, jeg opførte mig dårligt og skændtes meget med mine forældre og tænkte, at jeg havde brug for, at noget forandrede sig”. Hun besluttede derfor at flytte væk og påbegyndte et merkantilt grundforløb.

Begrundelsen for dette var, at hun endnu ikke følte sig klar til at søge ind på frisøruddannelsen. Hun var på dette tidspunkt endnu knap 17 år gammel og tænkte, at oplæring i en generel butiksuddannelse ville fungere som en god basis som frisør, da mange frisører samtidig er selvstændige. Hun havde ikke nødvendigvis tænkt sig at gennemføre hele uddannelsen, men i hvert fald at gennemføre det to-årige grundforløb. Hun flyttede på skolehjem på EUC Nordvest, hvilket var muligt på grund af hendes bopæl. Da hun havde gennemført det første år, blev hun klar over, at hun ikke længere ønskede at blive frisør: "Vi var i gang med sådan et brobygningsprogram, og jeg begyndte at tænke, at når man arbejder i butik, oparbejder man ikke den slags forhold med kunderne, som jeg ønsker, og som jeg ville få, hvis jeg arbejdede inden for noget med børn f.eks. Og så tænkte jeg, at det er den slags kontakt, jeg gerne vil have med mennesker. Jeg vil ikke bare mødes i en butik, jeg vil være tættere på de folk, jeg skal arbejde med." Sara havde i forvejen talt en del med elever på SOSU og den pædagogiske grunduddannelse samt på pædagoguddannelsen, da nogle af disse elever og studerende boede på det kollegie, hvor hun boede.

Sara havde tidligere overvejet at arbejde med børn, men før samtalerne med de andre elever og studerende havde hun primært opfattet, at pædagogik handlede om at passe børn. Samtalerne med de andre, der læser pædagogik fik hun en dybere forståelse af, at pædagogisk arbejde involverer psykologisk og andet udviklingsarbejde og samtidig, at arbejdet foregår som en del af en arbejdsplads, hvor der er et fagligt fællesskab. Dette førte til, at Sara søgte ind på grundforløbet til den pædagogiske assistentuddannelse. I den forbindelse valgte hun et udbud i en by i Jammerbugt, hvor hun kunne flytte sammen med sin kæreste, der har en praktikplads i nærheden. Da interviewet bliver gennemført, har Sara næsten gennemført et langt grundforløb med to inkorporerede praktikpladsperioder. Disse praktikforløb har bestyrket hendes opfattelse af faget, og hun er på interviewtidspunktet overbevist om, at hun har valgt rigtigt.

Hendes strategi i forhold til at finde en praktikplads er aktiv. Optaget på hovedforløbet til PAS-uddannelsen foregår gennem et ansøgningsskema og ikke primært gennem direkte ansøgninger på praktikpladser. I stedet ansættes man af regionen eller kommunen, indskrives på skolen og fordeles på henholdsvis regionale eller kommunale praktiksteder. For at forøge ens chancer for at blive ansat, kan man søge flere kommuner, ligesom man skal begrunde sit uddannelsesønske. Sara har i den proces været aktiv og søger i fem kommuner. Hun har skrevet en begrundet ansøgning og har aftalt med sin kæreste, at de enten køber bil eller flytter, så hun har mulighed for at sige ja til alle tilbud, uanset hvilken kommune eller hvilken beliggenhed praktikpladsen og optagelse er beliggende.

Sammenlignet med mange af de andre, der er interviewet, har Sara haft en relativt lang faglig søgeproces. Hun har tidligere udvist andre prioriteter end den faglige, herunder den sociale. Inden for de sidste to år er

hun blevet mere og mere fagligt afklaret og fokuseret på indholdet i uddannelsen, herunder blevet afklaret med sig selv om, hvilke kvaliteter eller karakteristika der var vigtige for hende.

De, der udviser en faglig orienteringspræference er kyndige i at orientere sig fagligt. Det vil sige, at de er i stand til at orientere sig blandt et fagligt felt af mere eller mindre relaterede uddannelser og ikke alene sætte sig ind i indholdet i det eneste fag og i uddannelsen, men også at relatere det til sig selv og personlige interesser såvel som kompetencer, evner og erfaringer.

De fagligt orienterede, der vælger strategisk lokalt

Blandt de unge, der udviser en faglig orienteringspræference er der nogle, der ønsker en meget specifik faglig uddannelse, der både har et begrænset optag, og hvor der kun er et begrænset antal praktikpladser på landsplan. Det kan være blandt de semi-specialiserede fag eller blandt de 44 små fag. Blandt de interviewede er der to unge, som har valgt at starte på lokalt udbudte erhvervsuddannelser, som de opfatter som midlertidige, strategiske fagvalg, hvis største formål er at forberede dem på den mere svært tilgængelige erhvervsuddannelse, der er deres egentlige mål. Det gælder Cecilie, der gerne vil være redder, og Frederik der gerne vil være finmekaniker eller våbenmekaniker.

De har det tilfælles, at de begge ønsker en erhvervsuddannelse, som de ikke mener, de på nuværende tidspunkt har forudsætninger for at gennemføre. For at komme i praktik som redder skal man være 21 år (Cecilie er 17), og for at blive finmekaniker forventes ofte, at man allerede har gennemført en lidt bredere teknisk uddannelse.

De gennemfører derfor andre, bredere uddannelser som en faglig forberedelse. Det drejer sig om henholdsvis en social- og sundhedsassistentuddannelse og en industriteknikeruddannelse.

Både Cecilie og Emil anerkender også, at de heller ikke er klare til at gennemføre den ønskede uddannelse på det personlige plan. Både Cecilie og Emil føler sig for unge til at ville flytte væk fra hjemmet på nuværende tidspunkt. De er dog indstillede på, at når de er blevet lidt ældre, vil de gerne flytte efter deres uddannelse. Det er således en kombination af anerkendt manglende faglig viden/erfaring samt manglende parathed til at flytte hjemmefra, der har ført til, at de har valgt at gennemføre en anden, lettere tilgængelig uddannelse i stedet.

Fagvalg

Da de fagligt orienterede søger alle fire typer af EUD-udbud, er deres oplevede tilgængeligheds- og mobilitetskrav meget forskellige, afhængigt af om de har valgt et fag, der kan gennemføres helt eller delvist lokalt. Der er kun fremvist to cases i indværende kapitel, men det samlede indtryk af de ni unge, der

fremviser en faglig orienteringspræferencer er, at de fleste møder en eller anden grad af mobilitetskrav. Nogle pendler mere end en time hver vej for at få adgang til den skolebaserede undervisning, andre pendler for at nå deres praktikplads, mens andre endnu bor på skolehjem, mens de gennemfører skoleforløbene.

De fagligt orienterede anvender mange typer af ressourcer med henblik på at overkomme transitionskravene i EUD-systemet. Deres primære ressource, som de også selv italesætter, er deres personlige vilje til at opnå læring og træning inden for et valgt fag. De er villige til at gå på kompromis med andre livsplaner, eller rettere tilrettelægger deres liv efter de krav, deres uddannelsesforløb stiller.

7.2. De, der udviser en lokal orienteringspræference

De unge, der udviser en lokal orienteringspræference er også fagligt søgende og gennemgår en række af de samme faglige afklaringsprocesser som de, der udviser en faglig orienteringspræference. Men de begrænser deres fagvalg til de EUD-uddannelser, der udbydes af den nærmeste erhvervsskole. De kan karakteriseres ud fra følgende udsagn:

- De har valgt en lokalt udbudt EUD-uddannelse og overvejer ikke fag, der udbydes uden for pendlerafstand. Det gælder både på grundforløbs- og hovedforløbsniveau.
- Sammenlignet med de, der udviser en faglig orienteringspræference er deres beskrivelser af deres fagvalg meget generelle, hvor de lægger vægt på nogle få positive udsagn om deres fagvalg og beskriver ikke, hvad der differentierer dette valg fra andre fagvalg. "Jeg kan godt lide børn, så jeg tænkte, at det var en god uddannelse for mig" – Caroline (pædagogisk assistentuddannelse). "Jeg har altid gerne villet stå i butik, jeg har arbejdet på et hotel og kan godt lide at snakke med folk" – Andreas (merkantil). Når dette kombineres med de unges egne fortællinger om, at de har skiftet fag undervejs, fremkommer deres beslutningsprocesser som relativt ureflekterede. Med andre ord er der ikke tale om en yderligere nuancering af en faglig afklaringsproces, men en vedvarende bred søgning.
- Det er karakteristisk, at de udelukkende vælger mellem fag, der udbydes lokalt. Det vil sige oftest blandt "de 12 store", da disse fag udbydes på den nærmeste institution, der udbyder erhvervsuddannelser.
- Ved overgangen til hovedforløbet er de passive og afventende. De anvender ord som at "krydse fingre" for at finde en praktikplads. Nogle håber på at finde en praktikplads og starter i skolebaseret praktik (SKP), hvor de afventer, at muligheder åbner sig. Andre vælger at skifte fag og starte på et nyt grundforløb. Når de bedes om at beskrive forløbet mod at vælge et nyt fag, beskrives et hurtigt, ikke særligt velovervejet forløb.

- Forespurgt om deres praksisser med at søge praktikplads uden for lokalområdet er de ikke afvisende, men har ikke forsøgt. De henviser til, at der også er konkurrence om praktikpladserne andre steder, og at de derfor blot ville konkurrere mod nogle andre unge. Med andre ord giver de udtryk for en tænkning om "det ene sted kan være lige så godt som det andet", og dermed er der ikke grund til at være mobil.

Blandt denne gruppe er der nogle, som virker ubevidste om deres lokale præference. De beskriver en proces, hvor de forsøger at finde et fag, der har deres interesse, hvor de møder barrierer i overgangen til hovedforløbet og dermed vælger et nyt fag. De virker ikke bevidste om, at de kun vælger blandt lokalt udbudte fag, eller at de ikke skifter på grundforløbet som led i en erkendelse af, at faget ikke svarer til det, de interesserer sig for eller har evner til. De skifter i forbindelse med, at de ikke kan finde en praktikplads. For nogles vedkommende skifter de mellem merkantil, mad og social- og sundhedsuddannelserne og ikke blot mellem relaterede fag inden for samme indgang. Fælles for dem er, at de i deres uddannelsesskift går fra den ene lokale uddannelse til den anden. De begrænses ikke af en forkærlighed for lokalområdet, men af en manglende indlejring i et fag og af manglen på praktikpladser. Da de udviser en passiv tilgang til at finde en praktikplads, får de ikke praktikpladserne. De har ikke en grund til at flytte efter andre muligheder, da de ikke har orienteret sig i andre fag end de lokalt udbudte. De kommer derved til at udvise en de facto lokal orienteringspræference.

I gruppen af de lokalt orienterede er der andre, som er ganske bevidste om deres lokale præference. De giver udtryk for, at de har livsrelationer, som har stor vigtighed for dem. Det kan dreje sig om tætte relationer til deres familie (unge kvinder til deres mødre), relationer til en vennegruppe og/eller engagement i lokale fritidsaktiviteter, f.eks. fodboldklubber eller ridning.

Jacob (21 år) er i gang med en skabsmontør-uddannelse og stammer fra en lille kystby i Jammerbugt. Han har søgt at finde et fag, der passede til ham og har gennemført flere grundforløb, men været ude af stand til at finde en praktikplads og dermed komme i gang på hovedforløbet. Han startede oprindeligt på Bygge og anlæg i Hjørring, men kunne ikke finde en praktikplads som tømrer, "det var næsten umuligt". Herefter skiftede han til Produktion og udvikling og besluttede, at han ville være skibstekniker. Han er ikke særlig specifik i sin beskrivelse af, hvilke aspekter af skibsteknikerfaget, der særligt appellerer til hans interesse, eller hvordan de passer med hans egne kompetencer, men han er meget afklaret omkring, at han ønsker at arbejde inden for skibsindustrien inden for jern og metal. Jacob differentierer mellem at arbejde som smed og som skibstekniker på grund af mulighederne for at arbejde offshore, hvilket giver relativt høje lønninger til skibsteknikere. Jacobs far kender de fleste af de folk, der arbejder med skibs- og offshoreindustrien i den nordlige del af Jyllands vestkyst, da han er fast taxachauffør for en del af de selskaber, der har mandskab

ude på offshorearbejde. Gennem sin far har Jacob kendskab til arbejdsmarkedet omkring shipping- og offshorearbejde i Nordjylland.

Da Jacob bliver interviewet, er han lige startet på første skoleperiode på hovedforløbet, ligesom hans kontakt med en virksomhed er ved at komme på plads. Han har søgt efter en praktikplads i 10 måneder. Har havde ellers fundet en praktikplads tidligere, men virksomheden gik konkurs, og nu efter 10 måneder har han fundet en ny praktikplads. Han fik hjælp til dette fra nogle svende fra hans tidligere praktikplads, der følte et ansvar for, at han kom videre. Men der har manglet arbejdspladser og dermed også praktikpladser. Jacob beskriver, at han har været tilbage i de samme virksomheder igen og igen for at spørge om praktikpladser. "Det er ok at komme ind den første gang og spørge efter en praktikplads og sige: Jeg har en ansøgning, jeg vil gerne søge her. Men når man kommer igen en 7., 8. eller 9. gang og bliver ved med at spørge, er det faktisk pinligt og grænseoverskridende. Og man aner ikke, om de faktisk ikke har råd til at ansætte dig eller ikke har ordrer hjemme – eller om de bare ikke vil have dig".

Mens han ventede på at finde en praktikplads som skibstekniker, gennemførte han to andre grundforløb inden for Produktion og udvikling (ordningen før august 2015). Jacob føler, at hans liv har været i venteposition, indtil han kunne finde en fast praktikplads og en sikker indtægt. I denne periode har han ikke overvejet at flytte, da han mener, at hans bopæl i Hjørring er central for skibsindustrien i hele Nordjylland. Jacob har mange "ting", der foregår i hans liv, som han skal passe eller forholde sig til ved siden af at få en uddannelse, og som har indflydelse på hans orienteringspræference. Han har kæmpet med et misbrugsproblem og været indlagt på et afvænningscenter, mens han har søgt praktikplads. Derudover bor han i lejlighed med sin kæreste, hvilket både betyder, at han har et økonomisk ansvar i forhold til at betale for lejligheden, men også betyder, at han ikke har lyst til at flytte efter en praktikplads. Han kommer oprindeligt fra en lille by langs kysten og føler, at Hjørring er centralt i forhold til fremtidige potentielle arbejdspladser.

Jacobs erfaringer sætter fokus på, hvor stor usikkerhed der er omkring, hvilke kompetencer man reelt har som elev, der søger en læreplads. Hvis man ikke ansættes, skyldes det så strukturelle udfordringer, altså knyttet til arbejdsmarkedet, eller at virksomhederne oplever mangel på personlige eller faglige kompetencer, som de ikke italesætter? Når elever søger uopfordrede praktikpladser, kan de havne i dette dilemma.

Jacobs praktikpladsøgning er relativt lokalt med udgangspunkt i det vestlige Vendsyssel. Selvom han helst vil være skibsmontør, har han også søgt praktikpladser som smed i håb om at finde en praktikplads i nærheden af den by, hvor han bor nu. Han er flyttet hjemmefra for flere år siden og flyttet mod en større

by i den forbindelse. Ikke desto mindre er han ikke villig til at flytte derfra, da han har en lejlighed og ønsker at blive boende. Jacob har kørekort, hvorfor han er inden for pendlerafstand til det meste af Vendsyssel.

Magnus (20 år) går på pædagogisk assistentuddannelsen og er ved at afslutte grundforløbet i Frederikshavn, hvor han er opvokset, da jeg interviewer ham. Han har tidligere gennemført grundforløbet inden for det merkantile område i detailhandel, men kunne ikke komme videre på hovedforløbet på grund af manglende praktikplads. I stedet påbegyndte han en skolebaseret praktik, hvor han blev sendt ud i tre dagligvarebutikker i nogle uger hvert sted. Da hans begrundelse for at søge en merkantil uddannelse med detailhandel som speciale var, at han gerne ville stå i sportsforretning, syntes han, at supermarkederne var "kedelige og ligegyldige, det ført' jo ikke til noget". Han syntes, at situationen var udsigtsløs, så da han hørte, at SOSU Nord ville udbyde et grundforløb til SOSU-uddannelserne i Frederikshavn, tilmeldte han sig. "Altså jeg blev færdig med grundforløb i detailhandel lige efter sommeren. Efter tre måneder. Og så tog jeg en eksamen og kunne så få en praktikplads. Men så kunne jeg ikke finde et sted og, ja, så fandt jeg ud af, at jeg kunne starte her på PAS (pædagogisk assistentuddannelse) – min søster læser pædagogik, og så tænkte jeg bare, jeg søger! Det skete bare lig'som".

Magnus opfatter sig ikke som "typen, der går i gymnasiet", og han har aldrig overvejet en teknisk uddannelse. Hans interesse har primært og vedvarende været sport, og han er meget aktiv i den lokale fodboldklub, og dermed mente han, at han havde valgt den rette uddannelse ved at ville gå i lære i en sportsbutik. Mulighederne for at få en praktikplads i en sportshandel er yderst begrænsede i Frederikshavn. Magnus har siden grundskolen tænkt, at han ville arbejde i en bank eller i en sportsbutik, og manglen på praktikpladser har dermed efterladt ham uden en plan. Der er også få praktikpladser for pædagogiske assistenter, og dermed er det usikkert, om han kommer videre på hovedforløbet.¹² Det er muligt at søge i andre kommuner samt i regionen, men Magnus søger kun praktikplads i Frederikshavn Kommune. Forespurgt om hans taktik i forbindelse med at finde en praktikplads, trækker Magnus på skuldrene og siger, "Jeg krydser fingre og håber på det bedste. Jeg har hørt, at de gerne vil have mænd, så jeg håber, de tager mig, fordi jeg er en mand".

Han er ikke særlig specifik angående, hvorfor han ville arbejde i detailhandel eller som pædagogisk assistent. Interessen for detailhandel relaterer sig til hans vennekreds, der alle ligeledes er i gang med en handelsuddannelse. Forespurgt om hans interesse for pædagogik, henviser han til sin søster, der læser pædagogik. Det var igennem hende, at han fik ideen. "Jeg kan lide børn, det har jeg altid kunnet, og da jeg

¹² Ved interviewet fik jeg oplyst, at blandt en grundforløbsklasse, hvor der er 21 elever blandet mellem social- og sundhedshjælper og pædagogisk assistenter, havde Frederikshavn Kommune samlet seks praktikpladser.

var i praktisk ophold i en børnehave [på grundforløbet, red.] kunne jeg godt lide at lege med børnene – det var sjovt. Det er nok det, jeg bedst kan lide ved at være pædagog[isk assistent, red.].

De, der udviser en lokal orienteringspræference orienterer sig således inden for pendlerafstand fra hjemmet, hvad uddannelsesudbud og praktikpladsbeliggenhed angår. Processen at vælge en erhvervsuddannelse er for denne gruppe tæt forbundet med et ønske om at blive boende i deres lokalområde eller hjemby. Deres identitet, personlige styrker og netværk tager udgangspunkt i deres lokalområde. Men gruppen er ikke homogen. Nogle af de, der udviser en lokal orienteringspræference er meget bevidste om et sådant valg og dermed bevidste om, at de begrænser deres fagvalg til de lokalt tilgængelige uddannelser. Andre virker ikke til at opfatte, at mulighedsstrukturene varierer fra sted til sted, og de udviser en passiv tilgang til det at gennemføre en erhvervsuddannelse. De er tilfredse med det lokale udbud og føler ikke, det er begrænset. Emma er f.eks. opmærksom på, at der er over-lokale erhvervsuddannelsesudbud og andre muligheder, som hun ikke har adgang til, da hun har tilvalgt et lokalt liv, mens hun er under uddannelse. Jacob og Magnus opfatter på den anden side begge, at deres bopælsområde har mange muligheder. De udfordringer, de har og har haft med at finde en praktikplads, er for dem ikke eksempler på manglende lokale muligheder, men udtryk for en national mangel på praktikpladser. Dermed løses praktikpladsproblemerne ikke ved at flytte for derved at konkurrere med andre unge i andre lokaliteter, der også søger praktikpladser.

7.3. De, der udviser en mobilitets-orienteret præference

Den tredje gruppe af unge udviser en præference for at orientere sig med henblik på at være mobile. Gruppen består af de unge, der bevidst udtaler, at de ønsker at fraflytte det lokalområde, hvor de er opvokset, i forbindelse med at de starter på en erhvervsuddannelse. De karakteriseres af følgende udsagn:

- Deres ønske om at fraflytte lokalområdet er motiveret af et behov for at frigøre sig fra deres familie og/eller frigøre sig fra, hvad de føler er en fastlåst social rolle i deres omgangskreds. De motiveres således ikke af en lyst til at fraflytte landdistrikterne og flytte mod byen.
- De gennemgår en faglig afklaringsproces ligesom de øvrige unge elever, men betinger deres endelige uddannelsesvalg ud fra muligheden for at flytte hjemmefra.
- De, der udviser en mobilitetspræference vælger typisk EUD-programmer blandt de regionale programmer eller de semi-specifikke programmer. Dette skyldes, at "de 12 store" ikke giver mulighed for adgang til et skolehjem, hvilket er en væsentlig faktor for unge under 18 år. For denne gruppe er skolehjemmene en vigtig mellemstation på vej til en tilværelse som selvstændige unge.

Hvad angår den faglige afklaringsproces gennemgår de unge i denne gruppe også en proces, hvor de i stigende grad skal opnå en forståelse for deres fag. Det er kendetegnende, at de i forbindelse med at skulle

påbegynde deres uddannelse flytter til skolen og bor på skolehjem allerede fra grundforløbets start. I forbindelse med afslutning på grundforløbet og påbegyndelse af hovedforløbet, herunder at finde en praktikplads, skal de fraflytte skolehjemmet, finde en ungdomsbolig (eller anden bolig) og en praktikplads. Overgangen markerer også en overgang til at skulle lave mad selv og i stigende grad styre deres økonomi. For denne gruppe er grundforløbet således en relativt beskyttet periode, et "nemt" skridt hjemmefra uden at stå helt alene med ansvar for både at finde en bolig, lave mad og styre økonomi. Dette sker ved overgangen til hovedforløbet i forbindelse med at starte på en praktikplads.

I den forbindelse skal det klargøres, at de unge ikke kender de steder, de er flyttet til. Når de søger praktikpladser i f.eks. Aalborg eller omkring Sjælland, er stederne ukendte, og de har ikke kørekort, hvorfor de ikke er særlig mobile i forbindelse med at søge praktikpladser.

Katrine (18 år) er drevet af et ønske om at flytte hjemmefra, hvilket hun har planlagt, siden hun var 16. Ved interviewtidspunktet er hun flyttet og har boet på skolehjem i forbindelse med gennemførelse af grundforløbet. Hun er nu ved at tegne en lærlingekontrakt, og i den forbindelse skal hun flytte fra skolehjemmet til egen lejlighed. I fortællingen om beslutningen om at flytte hjemmefra ved skolestart lægger Katrine især vægt på et behov for at få en chance for at definere, hvem hun selv er. Hun føler, at hun sad fast, og at hun og hendes lillesøster, der er et år yngre end hende selv, deler en fælles gruppe venner, som ikke rigtig anerkender Katrine som en selvstændig person. Hun føler, at hun bliver sat i bås sammen med sin søster. "Vi har altid lavet de samme ting og følges ad de samme steder, og jeg var begyndt at kede mig. Jeg ville noget andet og være noget andet. Folk opførte sig som om, jeg og min søster var den samme person – altså selvfølgelig ikke den samme person, men med ens interesser". Katrine har længe vidst, hun ville være frisør, hun har altid klippet folks hår, ordnet deres negle og "været meget piget", mens hendes venner ikke var lige så interesserede i den slags. Katrine har hele tiden tænkt, at det at starte på frisørskolen var en god måde at flytte hjemmefra. Hun har gået i 10. klasse et år og senere arbejdet som ung pige i huset hos en familie i Aalborg. Begge dele så hun lige kunne blive et år ældre og dermed forbedre sine chancer for at komme ind på frisørskolen. Hun blev optaget, selvom der er adgangsbegrænsning og har ikke oplevet, at det var svært at komme ind, selvom hun godt ved, uddannelsen er eftertragtet. Skolen har hjulpet hende med at finde en praktikplads, men det har også været en fordel, at hun var flyttet hjemme fra den lille by i Jammerbugt Kommune, hvor hun er vokset op og har boet i Aalborg i over et år, før hun skulle finde en praktikplads. Men skolen har også godt kendskab til, hvilke butikker der snart vil søge en praktikplads og giver dermed gode råd til at søge. Der er rift om pladserne i Aalborg, men heller ikke her har Katrine oplevet store udfordringer.

Mathilde (21 år) fra Bornholm flyttede oprindeligt hjemmefra som 17-årig, da hun påbegyndte et 10. klasses efterskoleforløb på Sjælland. Her gik hun i skole med en del andre unge fra Bornholm, hvoraf en del skulle videre på landbrugsuddannelser. Dette var inspirerende for Mathilde, der i samråd med en vejleder besluttede at søge ind på landbrugsuddannelsen. "Min far har arbejdet på en gård, og så tænkte jeg, at det kunne jeg også". I forvejen vidste hun, at hun ville vælge en erhvervsuddannelse, men havde ikke en klar idé om, hvad det skulle være, men opholdet på efterskolen og hendes nye venner her overbeviste hende om, at hun ville være landmand.

På landbrugsuddannelsens grundforløb boede Mathilde på skolehjem, blandt andet sammen med en del af sine venner fra efterskolen. Ved interviewtidspunktet ca. to år senere beskriver Mathilde denne tid som en af de lykkeligste i hendes liv. Efter gennemførelse af grundforløbet kom Mathilde i prøvepraktik først på en gård i nærheden af sin skole, senere på Bornholm. I begge tilfælde ønskede arbejdsgiveren ikke at ansætte Mathilde, da hun ikke havde anlæg for at blive landmand. "Det virkede som om, alle de andre allerede vidste alt om landbrug og kunne det, man skulle lære, men jeg var den eneste, der ikke vidste, hvordan man skulle gøre på forhånd".

Efter det første forløb valgte hun at flytte tilbage til sin familie på Bornholm, hvor hun startede på det andet praktikforløb, som også blev afsluttet uden en praktikpladsansættelse. Efter et par måneder uden at foretage sig så meget, påbegyndte Mathilde et merkantilt grundforløb på Bornholm med det formål at komme videre med at få en uddannelse. Men hun føler sig presset i hjemmet, da hun er den eneste med et kørekort, ligesom hun er det ældste hjemmeboende barn. Derfor ender hun tit med at køre ærinder for familien samt købe ind og lave mad. Hun føler sig bundet, og beslutter sig for at flytte hjemmefra igen og søger om at overflytte sit merkantile grundforløb efter et par måneder til en anden erhvervsskole. Da dette sker, og hun skal flytte, får hun besked om, at hun ikke har ret til et værelse på et skolehjem, da uddannelsen udbydes i nærheden af hendes hjem. Hun får hjælp fra en vejleder til at søge om at få en ungdomsbolig, ligesom hun får hjælp til at flytte og bestyre sin økonomi. Trods hjælpen synes hun, det er svært og ensomt. Efter nogle måneder bliver det også tydeligt for hende, at hun har faglige problemer: "Jeg er læseblind, og det var svært for mig at læse så mange lektier". Mathilde havde ikke tænkt over, at der er stor forskel på den måde, man lærer på en merkantil uddannelse i forhold til andre erhvervsuddannelser, hvor uddannelsen er mindre skrive- og læsetung. Hun kontakter derfor sin vejleder igen, der giver hende en faglig- og karrieremæssig afklaringsprøve. På basis af denne aftaler de, at Mathilde skal søge ind på ernæringsassistentuddannelsen. Den udbydes på en anden sjællandsk skole, end hvor hun var i gang med sin merkantile uddannelse, men tættere på, hvor hun bor i ungdomsbolig, så på alle måder er dette en god beslutning for Mathilde. Ved interviewets gennemførelse er hun halvvejs igennem grundforløbet på

ernæringsassistentuddannelsen, hvor hun befinder sig godt. Hun har fået nye venner og mener godt, hun kan gennemføre uddannelsen. Hun bor fortsat i sin ungdomsbolig, men synes, det er svært at bo alene og skulle klare det hele selv. Hun ville foretrække at bo på skolehjem sammen med de andre fra skolen, ligesom da hun gik på landbrugsskole. I forhold til at finde en praktikplads har hun fået forklaret, at skolen vil hjælpe hende, og da hun ikke kender nogen steder i nærheden, er hun afhængig af denne hjælp og forholder sig afventende, indtil skolen hjælper hende.

Mathilde har således været på en faglig såvel som geografisk søgen, drevet af en søgning efter et fag, for hvilket Mathilde har evner til at gennemføre. Mathilde udviser ikke en klar eller stærk faglig interesse. Hun bliver hurtigt inspireret af andre i forhold til fagvalg, men har mødt barrierer undervejs, der har forhindret hende i at fortsætte uddannelsen. Processen er også påvirket af hendes relation til familien, fra hvilket hun ønsker at frigøre sig og slippe for den hjælpende rolle, hun føler, familien sætter hende i, så længe hun bor hjemme eller på Bornholm. Mathilde beskriver sig selv som meget mobil, hun ønsker at opleve nye ting og har talt en del med sin mor, der har fortrudt, at hun aldrig flyttede fra Bornholm, hvorfor hun opfordrer sine døtre til at prøve at bo andre steder. Forespurgt om hendes faglige interesser og karriereplaner, herunder beskrivelser af hendes tidligere uddannelses- og fagvalg, refererer hun ikke til sig selv og egne erkendelses- eller afprøvningsprocesser, men til hendes samtaler med vejledere og venner, der har givet hende forskellige råd, som hun har fuldt. Hun udviser, hvad Karen Evans har kaldt "trial and error", der udefra opleves som en noget vilkårlig proces, hvor Mathilde svinger mellem ikke-relaterede fag, fra landbrugsuddannelsen til en merkantil (butiksassistent) til en ernæringsassistentuddannelse. Der er således ikke tale om en proces mod en stadigt mere forfinet afklaringsproces, men en vedvarende bred søgningsproces. Der er således ikke sikkerhed for, at den nuværende uddannelse ikke også strandes.

Katrine og Mathildes narrativer vidner om, at disse unge er afhængige af den erhvervsskole, de er optaget på, for hjælp til en lang række nye opgaver, som de efter fraflytning fra hjemmet har brug for hjælp til. Det er ikke nemt at flytte til en anden by eller endog egn i en alder af 17 år.

- Ønsket om at flytte hjemmefra er ikke det samme som at have kompetence til at etablere sit eget hjem, købe ind, lave mad og styre et budget.
- Ønsket om at efterlade forældede sociale roller og finde nye venner sikrer ikke mod ensomhed.
- Ønsket om at blive mere selvstændig er ikke det samme som at være uafhængig.

Set i relation til eksisterende forskning viser Katrine og Mathildes narrativer følgende.

Dahlströms (1996) studier af nordsvenske rurale områder viste en udflytning af kvinder fra disse områder på grund af en oplevet mangel på at kunne definere lokale kulturelle og sociale normer, hvor strukturerne

på de lokale arbejdsmarkeder favoriserer mandearbejdspladser og dermed mandsdominerede omgangsformer. I dette miljø oplever nogle kvinder sig som udsatte og uden en platform. Når de vælger at flytte, gør de det således ikke udelukkende som en efterspørgsel efter uddannelsesmuligheder og kulturelle tilbud. Der er ifølge Dahlstrøm også tale om en "push-faktor" ud af lokalområdet, hvor de unge kvinder "flygter" fra dominerende kulturer, som de ikke kan genkende sig selv i. De, der udviser en mobilitetspræference i min forskning har ikke givet udtryk for en dominerende kultur eller social omgangstone, som de flygter fra. Men de giver udtryk for et ønske om at fraflytte. Dermed motiveres de i høj grad af en bevægelse væk fra noget, mere end de motiveres af en bevægelse mod noget. Kombineres resultaterne af de narrative interviews med de statistiske data (Larsen, 2016) ses også, at de unge, der fraflytter den kommune, de er opvokset i, tilflytter andre ikke-urbane kommuner. F.eks. er det kendetegnende at de, der har gennemført en erhvervsuddannelse fra Bornholm og fraflytter, i højere grad tilflytter det øvrige Sjælland og ikke hovedstadsregionen.

I forlængelse af dette kan disse resultater ses i relation til Farrugia (og andres arbejde, 2015), der teoretiserer, at der blandt unge, der er vokset op på landet, findes tre overordnede typer af mobilitetsimperativer. Den første er strukturel og vedrører den manglende adgang til f.eks. uddannelsesmuligheder som en pull-faktor mod bynære områder. Den anden er en symbolsk form for mobilitetskrav, hvor dominerende ungdomskulturelle normer iscenesætter byen og byliv som en livsstil med høj værdi. For de unge, der udviser en mobilitetspræference, er der en andel af deres mobilitet, der skyldes et manglende lokalt udbud, men motivationsmæssigt er der primært tale om en bevægelse væk fra uønskede og fastlåste sociale roller knyttet til familie og venner på det sted, hvor de er opvokset. Mobilitetsimperativer er altså ikke kun et imperativ, men også en mulighed, og uddannelse opfattes af nogle som en mulighed og platform for bevægelse væk fra noget uønsket.

Mathildes narrativ viser dog, at evnen til at være mobil og uddannelse som en mulighed ikke gælder for alle. Mathilde udviser en høj kapacitet til at være mobil. Ifølge mobilitetsforskningen (Kaufmann, Bergman et al 2014) er kapaciteten til at være mobil et mål i sig selv. Mathildes historie stiller spørgsmålstejn til denne forståelse, idet Mathilde nok udviser både mulighed og evne til at være mobil, men der savnes et mål for mobiliteten. Så længe Mathilde flytter og påbegynder nye uddannelser opnås ikke en faglig indlejring, og Mathildes mobilitetskapacitet bidrager ikke til hendes evne til at gennemføre uddannelsen. Rejsen er således primært en faglig rejse, ikke en geografisk.

7.4. Uddannelsesvalg og praktikpladssøgemønstre

Som jeg har beskrevet i Kapitel 6, er der en overordnet geografisk fordelingsstruktur på EUD-systemets fagudbud på hovedforløbsniveau.¹³ I Tabel 2 nedenfor er de interviewede elever fordelt på, hvilken hovedforløbstype de har valgt.

TABEL 2

Orienteringspræference	De 12 store	De regionale	De semi-specialiserede	De 44 små
De, der udviser en faglig præference	Mathias Sara Cecilie Nicolaj	Sofie Frederik	Mads Emil	Oliver
De, der udviser en lokal præference	Emma Caroline Magnus Andreas Laura Tobias Daniel Kasper		Jacob	
De, der udviser en mobilitetspræference	Mathilde		Katrine Emilie Ida Freja	

Tabellen viser en tydelig forskel på søgningsmønstre, afhængigt af hvilken orienteringspræference de unge udviser. De, der udviser en faglig orienteringspræference har valgt blandt alle fire typer af hovedforløb, hvilket understreger, at deres søgning er uafhængig af udbudsstrukturen, eller rettere at de unge, der udviser en faglig præference, er i stand til at navigere i EUD-systemets fagligt og geografisk komplekse udbudsstruktur. I tabellen ovenfor er Frederik og Cecilie indsat i deres igangværende EUD-uddannelser, som de begge opfatter som midlertidige strategiske valg. Såfremt de gennemfører deres planer, vil de kategoriseres som værende blandt ”de 44 små” fag.

De, der udviser en lokal orienteringspræference har til gengæld næsten alle valgt fag blandt ”de 12 store”. Eneste undtagelse er Jacob, der med skibsmontøruddannelsen har valgt et semi-specialiseret hovedforløb, der udbydes af EUC Nord i Frederikshavn, og er relativt lokalt for ham (han bor på skolehjem i skoleperioder, men har søgt og fået praktikplads i nærheden af sit hjem). Mønstret viser, at de lokalt

¹³ Den struktur, der er præsenteret her, er gældende frem til august 2017 og var gældende, da interviewene blev gennemført.

orienterede primært vælger blandt EUD-systemets store, generelle fag, der udbydes i de byer, hvor der er institutioner, der udbyder erhvervsuddannelser.

Endeligt viser tabellen, at de, der udviser en mobilitetspræference, primært vælger semi-specialiserede fag. Dette skyldes behovet for at have adgang til kostskolefaciliteter i forbindelse med påbegyndelse af uddannelsen. Nogle af fagene er kvotebelagte, hvilket betyder, at det kan være svært at blive optaget. Til gengæld er der større sandsynlighed for at finde en praktikplads, når man kommer til hovedforløbet, da antallet af praktikpladser er nogenlunde overensstemmende med antallet af kvoter. Dette giver de unge, der er flyttet hjemmefra i en tidlig alder og ikke kender den by eller det område de er flyttet til, en fordel i forhold til at kunne navigere på det ukendte praktikpladsmarkedet.

Vi ser således en sammenhæng mellem hovedforløbsvalg og orienteringspræference. Set i relation til praktikpladsudbud er der i sagens natur flere praktikpladser knyttet til "de 12 store" fag end til de mindre fag. Til gengæld udbyder næsten samtlige erhvervsskoler "de 12 store" fag samt driver praktikcentre i tilknytning hertil, hvorfor man kan forvente en vis mætning af de lokale praktikpladsmarkeder. I modsætninger hertil står f.eks. de regionale og semi-specialiserede fag, hvor man højst sandsynligt skal rejse for at få adgang til hovedforløbet, men måske har lettere adgang til en praktikplads i et lokalområde, hvor der ikke er en lind strøm af lærlinge. I hvert fald indgår de, der vælger en lokalt udbudt uddannelse, ind i et system, hvor den lokale erhvervsskole udfører en opsøgende indsats og har et praktikcenter, der dækker ens fagområde, mens de, der vælger en ikke-lokal uddannelse, i højere grad må gå egne veje og udvise en større grad af individuel initiativ i sin opsøgende kontakt med virksomhederne.

8. Analyse af de unges sociofaglige baggrunde og ressourcer

Efter gruppering af de tre overordnede orienteringspræferencer har jeg undersøgt, om der er fælles karakteristika i forhold til de unges sociale og faglige baggrunde.

Dette er undersøgt gennem spørgsmål om interviewpersonernes familie og nærmeste venners uddannelsesbaggrunde samt tilknytning til arbejdsmarkedet. Hver forælders, søskendes, eventuelle partners eller kærestes samt allertætteste venners uddannelsesmønstre og arbejdsmarkedstilknytning er registreret. Dertil har jeg spurgt ind til, hvilke værdier de unge tror, deres forældre har for deres uddannelsesopnåelse.

8.1. De, der udviser en faglig orienteringspræference

TABEL 3: De, der udviser en faglig orienteringspræference

Navn og fagvalg	Familiens uddannelser samt tilknytning til arbejdsmarkedet
Mathias (Teknisk)	Begge forældre har EUD-uddannelse, begge er beskæftigede. En ældre søster er i gang med en mellemlang videregående uddannelse.
Mads (Teknisk)	Faderen er EUD-uddannet. Moderens uddannelse er ukendt. Begge forældre er beskæftigede. Har to yngre søskende, der fortsat er i grundskole.
Emil (Teknisk)	Begge forældre er EUD-uddannede, begge er i beskæftigelse. En ældre bror har ligeledes en EUD-uddannelse og er i beskæftigelse.
Oliver (Teknisk)	Faderen er EUD-uddannet og i beskæftigelse. Moderens uddannelse er ukendt. Forældrene er skilt, og der er ingen kontakt med moderen. Der er ingen søskende.
Sofie (Mad)	Begge forældre er ufaglærte, men i beskæftigelse, omend faderen er langtidssygemeldt. Begge forældre arbejder inden for restaurant- og cateringsektoren. To ældre søskende arbejder begge i fødevarerektoren – den ene er uddannet tjener, den anden arbejder med industriel fødevarerproduktion som ufaglært.
Sara (Pædagogisk)	Begge forældre er ufaglærte, men i beskæftigelse. Deres faglighed er ikke kendt. To yngre brødre går fortsat i grundskolen. Partneren har en EUD-uddannelse (teknisk).
Frederik (Teknisk)	Begge forældre er EUD-uddannede og i beskæftigelse, omend faderen er deltidssygemeldt. En yngre søskende er fortsat i grundskole.
Cecilie (SOSU)	Faderen har en videregående uddannelse, mens moderen er EUD-uddannet. Begge er i beskæftigelse. To yngre søskende er fortsat i grundskolen.
Nicolaj (SOSU)	Faderen har en EUD-uddannelse og er i beskæftigelse, men ikke på fuld tid. Moderens uddannelse og beskæftigelse er ukendt, da hun ikke er i kontakt med familien. To yngre brødre er fortsat i grundskolen.

Det er væsentligt, at interviewene ikke analyseres kvantitativt grundet samplets yderst begrænsede størrelse. Ikke desto mindre viser ovenstående liste en tendens til, at de unge, der udviser en faglig orienteringspræference, primært er børn af faglærte, der er i beskæftigelse. Deres ældre søskende og

partnere, i det begrænsede omfang dette er tilfældet, har ligeledes gennemført en erhvervsuddannelse og er i beskæftigelse.

Der er to tydelige undtagelser:

Sofies forældre er ufaglærte, men udviser ikke desto mindre en tydelig faglig identitet, og hele familien, inklusiv ældre søskende, arbejder med mad – tilberedning, servering og produktion. Sofies far har arbejdet som kok det meste af sit liv, mens moderen har arbejdet med catering og arbejder nu i en grillbar. En ældre søster er uddannet tjener, mens en ældre bror arbejder i en kantine. Familien har tidligere ejet en restaurant og et cateringfirma. Sofie fortæller, at mad og madtilberedning altid har betydet meget for hende, og at det har været en integreret del af hendes liv at lave mad til sine forældre allerede fra en ung alder. Hun har således en faglig orientering ”med hjemmefra”, hvilket har givet hende en ballast i forhold til, at hun fra start har villet vælge mellem tjener, konditor og kok. Hun er således blevet stærkt socialiseret mod arbejde med madtilberedning.

Saras forældre arbejder begge som ufaglærte på en lokal fødevarefabrik, men der er ingen særlig orientering i familien mod madproduktion eller anden fagtilknytning. Sara flyttede hjemmefra i en ung alder og udviste tidligere en mobilitetspræference. Siden har hun dog fundet en faglig indlejring. Hun bor sammen med sin kæreste, der er i lære inden for Bygge og anlæg. De bor sammen hos kærestens forældre, hvor faderen har en erhvervsuddannelse, ligeledes inden for Bygge og anlæg. Det unge pars nærmeste venner er ligeledes under EUD-uddannelse. Således er Sara indlejret i en social sammenhæng, hvor hendes nærmeste alle er faglærte eller på vej til at blive det. Hun har således foretaget en social mobilitet fra et hjem uden faglig tilknytning til sociale omgivelser, hvor hendes omgangskreds er fagligt orienteret.

De øvrige elever er alle børn af faglærte forældre. Men de unges narrativer vidner ikke om processer, hvor de unge vælger samme fag som forældrene. Tværtimod fortæller både Frederik og Cecilie, at de ikke ønskede at tage samme uddannelse som deres forældre. Frederiks far er smed, og han vælger nu en industriteknikeruddannelse, mens Cecilies mor er SOSU-assistent, en uddannelse Cecilie også er påbegyndt, men som led i på sigt at bliver redder.

Det vil være at overfortolke materialet at konkludere, at de elever, der udviser en faglig orienteringspræference, er blevet fagligt socialiserede hjemmefra – interviewene er designet til at afdække de unges egne forståelsesrammer af deres uddannelsesforløb, ikke til at afdække specifikke faglige socialiseringsprocesser i hjemmet. Ikke desto mindre fortæller flere af EUD-eleverne om situationer i hjemmet, der har gjort indtryk på dem som unge, og som de føler har haft indflydelse på deres uddannelsesvalg.

Emil og hans bror har gået mange ture med deres far på havnen, hvor de har talt om havnen som et fascinerende sted og drøftet de maskiner, skibe og arbejdsgange, de har kigget på. Emil mener, at det har gjort et stort indtryk både på ham og hans storebror, og mens faren ikke arbejder på havnen, har begge brødre valgt uddannelser, der fører til arbejde inden for skibsindustrien. Storebroderen arbejder som smed på havnen, og det har givet Emil en god fornemmelse for, hvilke typer af arbejdsopgaver og arbejdsmuligheder en smedeuddannelse kan føre til – og har været med til at bestemme, at Emil vil være skibsmontør i stedet.

Mathias har altid set op til sin fars bedste ven, der er elektriker. I forbindelse med praktikuge i 8. klasse hjalp denne ven Mathias med at komme i erhvervspraktik hos en lokal elektriker. Denne oplevelse var ovenud positiv og afgørende for, at Mathias valgte at blive elektriker.

I begge disse tilfælde er der således direkte og indirekte ressourcer i hjemmet, der har været med til at forme og klargøre de unges uddannelsesønsker. Når de unge fortæller om deres fagvalg og fravalg, indikerer de også en vis viden om forskellige typer af arbejdsmarkeder for forskellige typer af fag. Noget af den viden er opnået gennem deres familie og venner.

Forespurgt om, hvilke forventninger deres forældre har udtrykt om de unges uddannelsesvalg, siger flere af de unge med en faglig orienteringspræference, at deres forældre forventer, at de får en uddannelse, men at forældrene ikke har blandet sig i hvilken. Der synes at være en forståelse af, at uddannelsesvalg er en personlig proces, der kræver, at den unge selv har en interesse for et felt og er ikke et valg, andre kan træffe for en. Ikke desto mindre giver to af drengene i denne gruppe udtryk for, at deres fædre har ønsket, at de skulle gå i gymnasiet. Både Mads og Emils fædre ønskede, at de skulle tage en videregående uddannelse. Forespurgt om deres mulige motiver svarede de unge mænd stort set ens: "Jeg tror, det var fordi, jeg fik gode karakterer i folkeskolen, og uddannelsesvejlederen foreslog, at jeg gik i gymnasiet, og min far tænkte, at så ville jeg få bedre arbejdsmuligheder" (Mads).

Flere forskere har arbejdet med at forstå, hvordan forældres holdninger til uddannelse påvirker de unges uddannelsespositioneringer. Corbett og Hansens empiriske arbejde har taget udgangspunkt i små fiskerisamfund og byer på henholdsvis Canadas østkyst og Danmarks vestkyst, mens Gravesen har undersøgt forskellige bybaserede nabolag i Aarhus. Deres teoridannelser varierer, ligesom deres tilgange gør, men de arbejder alle med grundlæggende tre forskellige værditilgange til uddannelse. Den ene positionering forstår uddannelse som en vej til et arbejde og er ikke så optaget af uddannelsen i sig selv. Værdien ligger i muligheden for at få et arbejde og sikre et indtægtsgrundlag. Når den unge er i stand til at gøre dette, er den unge selvstændig og dermed overgået fra barndom til voksen. Den anden positionering forstår uddannelse som en vej til at bidrage til samfundet og indtræde i voksenlivet ved at kunne bidrage

via sine kundskaber. I denne positionering er der stor respekt for det faglige og det kundskabsmæssige. Det at kunne producere samfundsnyttige produkter eller services anses som værdifuldt. Endeligt er der den tredje positionering, hvor uddannelse anses som en individuel dannelsesproces, hvor den enkelte ung må vælge en vej gennem livet, og hvor det at opnå en uddannelse mere er en proces end et mål.

Indeværende undersøgelse danner ikke grundlag for en dybdegående analyse, da der ikke er foretaget etnografiske studier blandt de unge. Ikke desto mindre udviser de unge med en faglig orienteringspræference en tendens til den anden uddannelsespositionering, hvor der lægges vægt på, at en faglighed og en erhvervsfaglig uddannelse udvikler en række konkrete kompetencer, der er nyttige og samfundsnyttige og værdifulde kundskaber.

Kapaciteten til at prioritere den faglige afklarings- og udvælgelsesproces i nøgletransitionsprocesserne i uddannelsesvalget er en stærk ressource, som de fagligt orienterede kan aktivere. De er i stand til at differentiere mellem forskellige kompetencetyper, materialer, maskineri, jobfunktioner og fagspecifikke vidensfelter mellem fagene, ligesom de har en vis viden om det fagspecifikke arbejdsmarked. Samlet kan man sige, at de har en evne til at forstå faget (på engelsk har jeg kaldt det "vocational literacy"), altså evnen til at "læse" faget ved at kunne forstå, hvilke elementer der definerer faget og differentierer det fra relaterede fag samt ikke mindst at kunne relatere det til egne evner og interesser. Processen med at afkode et fag foregår mere eller mindre bevidst i løbet af grundforløbet, gennem uddannelsesvejledning samt gennem andre sammenhænge uden for det formelle skolesystem, hvor den unge gennem egne netværk eller bred samfundsmæssig orientering, inklusiv portrættering i medier af forskellige fag, danner sig et vidensgrundlag omkring det valgte fag. Denne proces foregår ifølge Corbett, Hansen og Gravesen (REFS) ikke mindst som en del af en uddannelsessocialisering eller positionering i hjemmet, og det at opvokse i et hjem med faglærte forældre eller forældre, der har tilknytning til et fag gennem sit arbejdsliv, virker til at fostre en slags faglig socialisering eller "vocational literacy".

Når først de fagligt orienterede har fundet et fag, som de indgår i en identitetsformende proces med, er de i stand til at overkomme mobilitetsfordringer, orientere sig uden for lokalområdet og altså søge uddannelses- og praktikpladsmuligheder uden for det lokalområdet, hvor de er kendt.

8.2. De, der udviser en lokal orienteringspræference

I Tabel 4 nedenfor er angivet en oversigt over de, der udviser en lokal orienteringspræferences sociofaglige baggrund.

TABEL 4: De, der udviser en lokal orienteringspræference

Navn og fagvalg	Familiens uddannelser samt tilknytning til arbejdsmarkedet
Emma (Merkantil)	Begge forældre er EUD-uddannede, men moderen har været uden for arbejdsmarkedet i mange år pga. en ulykke med efterfølgende invalidering. Faderen har været død i mange år. Der er ingen søskende.
Caroline (Pædagogisk)	Begge forældre er ufaglærte. Moderen er beskæftiget, mens faderens status er ukendt, da forældrene er skilt, og der er ikke kontakt til faderen. To ældre brødre er ufaglærte og hjemmeboende hos moderen. Bor sammen med en kæreste, der er faglært.
Jacob (Teknisk)	Moderen er EUD-uddannet. Faderen er ufaglært. Begge forældre er i beskæftigelse. En ældre bror er EUD-uddannet, men der er ikke kontakt til ham i familien.
Kasper (Teknisk)	Moderen er EUD-uddannet, faderen er ufaglært. Begge er i beskæftigelse. Forældrene er skilt. En ældre søster er i gang med en mellemlang videregående uddannelse (pædagog).
Magnus (Pædagogisk)	Begge forældre er ufaglærte og i beskæftigelse. Faderen er på vej på pension. Der er to ældre søstre, hvor den ene også er i gang med en EUD-uddannelse, mens den anden har afsluttet en mellemlang videregående uddannelse (pædagog).
Andreas (Merkantil)	Moderen er EUD-uddannet, faderen er ufaglært. Moderen er i beskæftigelse, mens faderens situation er ukendt, da familien ikke er i kontakt med ham. Der er ingen søskende.
Laura (SOSU)	Moderen er EUD-uddannet, faderen er ufaglært. Faderen er førtidspensionist pga. sygdom, mens moderen er løst tilknyttet arbejdsmarkedet. En yngre søskende er i grundskolen. Kæresten er ligeledes i lære.
Tobias (Teknisk)	Begge forældre er EUD-uddannede og er i beskæftigelse. En søster er i gang med en gymnasial uddannelse.
Daniel (Teknisk)	Begge forældre er EUD-uddannede, og begge er i beskæftigelse. En yngre søskende er i grundskolen. Kæresten er EUD-elev.

Sammenlignet med gruppen af fagligt orienterede, er der en tendens til, at forældrene til de lokalt orienterede i højere grad er ufaglærte og/eller er marginaliserede på arbejdsmarkedet. I flere af familierne har mindst én af forældrene forladt arbejdsmarkedet i en relativt ung alder pga. sygdom eller ulykke. Der er også flere familier med en enlig moder, som forsørger, hvor der ikke er kontakt til faderen. Der er skilte forældre både blandt de fagligt og de lokalt orienterede, men det er kun blandt de lokalt orienterede, at der er familier, hvor den ene forældre ikke er i kontakt med familien. Dette kan influere på de unges faglige socialisering på flere måder. Dels kan det betyde, at der er færre ressourcer i hjemmet i det hele taget, hvilket svækker de generelle socialiseringsprocesser i forbindelse med kernefamiliens opgaver. Således bliver den uddannelsespositionering, der er omtalt i det forrige afsnit, påvirket af, at der kun er én forælder til stede. Dels er der en række kønsmæssige aspekter i sådanne uddannelsespositioneringer. Som vi ser i tabellen ovenfor, er der flere eksempler på mandlige EUD-elever, hvor moderen har en erhvervsuddannelse, men faderen enten er ufaglært eller ikke i kontakt familien. Dette kan have indvirkning på de unges rollemodeller, herunder den faglige socialisering, der er stærkt kønnet. Endeligt

kan familierne med enlige forsørgere have begrænsede finansielle ressourcer, hvilket også kan have betydning for familiens evne til direkte støtte i uddannelsessituationen, f.eks. evne til at investere i, at den unge får et kørekort, hvilket kan være en forudsætning for at søge praktikpladser længere væk.

Det fremgår af oversigten ovenfor, at der er eksempler på ældre søskende, der er hjemmeboende, selvom de er unge voksne, og står uden uddannelse og er uden for arbejdsmarkedet. Men der er også eksempler på familier, hvor begge forældre er faglærte eller i arbejde, og hvor søskende også er i gang med eller har gennemført en uddannelse. Der er således ingen determinans i familiernes ressourcegrundlag og de unges orienteringspræference. Samlet set viser sammenligningen mellem de fagligt og de lokalt orienterede, at de lokalt orienterede i højere grad stammer fra familier, hvor den faglige socialisering muligvis er udfordret grundet forældrenes marginaliserede position på arbejdsmarkedet, ligesom der er flere familier med begrænsede faglige rollemodeller.

I forhold til familiernes uddannelsespositioneringer er der variationer blandt gruppen med en lokal orienteringspræference. Der er hjem, hvor forældrene forventer, at børnene opnår en kompetencegivende uddannelse, hvor der lægges vægt på værdien af en uddannelse, samtidig med at forældrene ikke vil bestemme, hvilken uddannelsesretning de unge vælger. Samtidig er der forældre, der primært giver udtryk for, at de ønsker, de unge skal have et arbejde og ser uddannelse som en mulighed for at få et arbejde, ikke som en værdi i sig selv.

Caroline: "Jeg tror egentlig, min mor altid bare gerne har villet have, at vi [børn, red.] fik et job. Hun har aldrig rigtig snakket om at få en uddannelse - jeg tror, det sværeste for mig har været at finde ud af, hvad jeg passede til. Jeg troede ikke, det ville være så svært. Jeg troede, jeg bare skulle vælge en uddannelse, jeg var interesseret i, og så var det det".

Blandt nogle af de lokalt orienterede er der tale om, at de i nogle år har interesseret sig for andet end det uddannelsesmæssige, f.eks. venner og midlertidige jobs. De vil gerne have en uddannelse, men er samtidig optaget af andre livssfærer, f.eks. parforhold eller venskaber.

Jacob, hvis fortælling er præsenteret på side 44-45, fortæller, at hans far, der selv er ufaglært, har været meget stolt af, at hans søn skulle være faglært inden for skibsindustrien. Han har således fået støtte fra hjemmet i at få en erhvervsuddannelse. Men Jacob har haft svært ved at finde en praktikplads, har skiftet fag mellem Bygge og anlæg og Produktion og udvikling, ligesom han har været optaget af sit sociale liv præget af fester og indtagelse af rusmidler. Selvom Jacob således har været interesseret i at få en uddannelse og finde en praktikplads, har det været en del af en række andre interesser, der også har haft betydning i hans liv.

Dette kan betyde, at de i højere grad end f.eks. de fagligt orienterede er afhængige af en skolebaseret eller faglig afklaringsproces. De lokalt orienterede, der er de facto lokale, fordi de ikke reelt er kommet i gang med en faglig indlejningsproces, har svært ved at navigere gennem den faglige afklaringsproces, herunder svært ved at vurdere eget talent og egnethed til et givent fag. For nogle skyldes det manglende familieårne rammer, der kan understøtte en sådan proces, herunder mangel på rollemodeller, der har en relation til et fag og til arbejdsmarkedet via et fag.

8.3. De, der udviser en mobilitetspræference

I Tabel 5 nedenfor er angivet en oversigt over de sociofaglige baggrunde for de, der udviser en mobilitetspræference.

TABEL 5: De, der udviser en mobilitets orienteringspræference

Navn og fagvalg	Familiens uddannelser samt tilknytning til arbejdsmarkedet
Mathilde (Mad)	Begge forældre er ufaglærte, faderen er uden for arbejdsmarkedet på grund af sygdom. Moderen er i beskæftigelse. Yngre søskende er fortsat i grundskolen.
Katrine (Frisør)	Begge forældre er faglærte og i beskæftigelse. En jævnaldrende søster går i gymnasiet.
Emilie (Frisør)	Begge forældre er ufaglærte, begge er i beskæftigelse. Har en ufaglært storebror, der er selvstændig.
Ida (Mad)	Begge forældre er faglærte og i beskæftigelse. Ingen andre søskende.
Freja (Merkantil)	Faderen er faglært, moderen ufaglært. Begge er i beskæftigelse. Lillesøster går i gymnasiet. Kæresten går i gymnasiet og planlægger at fortsætte på videregående uddannelse.

Der er tale om en meget lille gruppe, jeg har typologiseret som udvisende en mobilitetspræference. Som skrevet ovenfor består gruppen af unge kvinder, der har haft personlige ønsker om at flytte hjemmefra – både fra deres familie og/eller fra det lokalområde, hvor de er opvokset. De udviser et ønske om at orientere og indlejre sig i et fag, men har som forudsætning, at fagvalget gør det muligt for dem at flytte hjemmefra. Da flere af dem er helt unge, under 18 år – eller var det, da de flyttede hjemmefra – er de afhængige af at kunne få adgang til erhvervsuddannelsessystemets kostskolefaciliteter. De søger ikke per definition efter skoler, der ligger i større byområder, men efter erhvervsuddannelsesprogrammer og skoler, hvor deres fag bliver udbudt, og hvor der samtidig er adgang til en bolig.

Gruppens sociofaglige baggrunde varierer. Mathilde har ufaglærte forældre, hvor faderen har arbejdet som arbejdsmand inden for landbrug i mange år, mens moderen har arbejdet som hjemmehjælper. Mathilde fortæller, at det er hendes mor, der er drivkraften bag hendes mobilitet, forstået således at moderen altid har fortrudt, at hun ikke flyttede væk fra opvækstkommunen som ung, hvorfor hun har opfordret Mathilde

til at være mobil. Til gengæld er der ingen forventning fra forældrenes side om, at børnene skal opnå en uddannelse. Mathilde beskriver, at forældrene synes, at uddannelse er en god idé, da det er nemmere at få et job, men hun føler ikke, der er en forventning til hende fra hjemmet om at få et job. Som beskrevet ovenfor er Mathilde startet på tre meget forskellige erhvervsuddannelser (landbrug, merkantil og mad til mennesker) på interviewtidspunktet, og Mathilde virkede ikke fagligt afklaret. Hun beskrev det samtidig som yderst svært at flytte fra skolehjem til egen ungdomsbolig, da ansvar for mad, indkøb og økonomi var overvældende. Kombineret med Matildes problemer med at orientere sig fagligt, virker det til, at Mathilde er alvorligt udfordret i at kunne gennemføre sin uddannelse.

De andre unge kvinder, der udviser en mobilitetspræference kommer fra hjem, hvor forældre og/eller kæreste er velforankret i uddannelses- og arbejdslivet. Hvad angår adgang til ressourcer minder resten af denne gruppe derfor sociofagligt om de unge, der udviser en faglig orienteringspræference. De er i gang med en afklarende og relativt afgrænset faglig orienteringsproces, men afgrænser den til fag, der kan give dem mulighed for at flytte hjemmefra.

Katrine kommer fra en familie, hvor hendes moster også er frisør, og hun har derfor længe forestillet sig, at hun ikke alene vil uddanne sig til frisør, men på sigt vil åbne egen frisørsalon ligesom sin moster. Emilie, der også er ved at uddanne sig til frisør, har en bror, der ejer en café, og hun forestiller sig også på sigt, når hun er færdiguddannet og har fået en del erfaring som frisør, at hun vil have sin egen butik. Således er det muligt, at der ikke alene sker en socialisering omkring det at blive en del af et fag, men at det entreprenante, forstået som lysten til og forestillingen om at ville have sin egen virksomhed, også er "noget, man har med hjemmefra", der kan påvirke ens fagvalg.

Opsummering

Overordnet viser analysen, at de EUD-elever, der er mest fagligt afklarede, når de påbegynder deres EUD-uddannelse, stammer fra familier, hvor forældre såvel som søskende er faglærte eller arbejder inden for et fag. Dette bør ikke forstås som, at der sker en direkte faglig socialisering, hvor børnene søger inden for samme fag som deres forældre. Men tilsyneladende er børn af faglærte bedre rustet til at orientere sig fagligt, inklusiv på ikke-lokale fag, således at de er i stand til at begå sig på over-lokale fagdefinerede territorier. Med dette mener jeg, at de er i stand til at orientere sig i et fag, dets kundskaber, redskaber, funktioner, arbejdsmarkeder og arbejdsfællesskaber både lokalt og ikke-lokalt. De er tilsyneladende bedre til at vurdere, hvilke kompetencer og evner et givet fag forudsætter og relatere dette til egne forudsætninger og interesser. Det virker til, at en form for faglig socialisering foregår i disse familier, hvilket resulterer i en evne til at appropriere transitionsressourcer, hvilket jeg har kaldt "vocational literacy", altså

evnen til at forstå, hvad en faglighed er.¹⁴ De EUD-elever, der besidder "vocational literacy", er relativt bedre til at orientere sig fagligt på over-lokale niveauer. Denne evne gør dem i stand til at navigere i de mobilitetskrav, erhvervsuddannelsessystemet fordrer. Dette er ikke tilfældet for de lokalt orienterede.

De lokalt orienterede er relativt dårligere til at vurdere egne evner og interesser. De har sværere ved at forstå, hvad et erhvervsfag er, vurdere hvilke funktioner de kan forvente at skulle gennemføre, og hvilke personlige såvel som faglige kompetencer et givet fag påkræver. Som vist ovenfor har de tendens til at komme fra familier, der er marginaliserede på arbejdsmarkedet. I forlængelse heraf kan man opstille den hypotese, at der foregår mindre faglig socialisering i hjemmet, hvor forståelser af at identificere sig med og indleje sig i en faglighed og et fag kun er rudimentært udviklet. Interviewundersøgelsen viser også, at en del af de lokalt orienterede ikke alene stammer fra hjem med ufaglærte forældre, men fra hjem med en enkelt forælder, hvor børnene ikke er i kontakt med den anden forælder. Dette kan have kønsmæssige dimensioner, idet f.eks. drengebørn kan være uden en mandlig rollemodel i det tilfælde, hvor de er opvokset med deres alenemor. Således er de "vocational literacy"-ressourcer og rollemodeller, disse unge har adgang til via hjemmet, stærkt begrænsede.

Når dette yderligere sammenholdes med, hvilke uddannelsesprogrammer de har tendens til at tilvælge (de store 12, de regionale, de semi-specialiserede og de små 44) og mindes, at de lokalt orienterede primært vælger "de store 12", hvor de skal konkurrere på relativt mættede lokale praktikpladsmarkeder, fremstår der et klart ulighedsbillede. De, der ikke er i stand til at orientere sig i det over-lokale erhvervsuddannelsessystem er dårligere stillede, end de der er i stand til at skaffe sig adgang til ikke-lokale fagprogrammer og praktikpladser. Dermed stilles børn af ufaglærte, og folk der er marginaliserede på arbejdsmarkedet, ringere end børn af faglærte grundet de ulige udbudsstrukturer de steder i landet, hvor der på grund af begrænsede elev-oplande er et begrænset fagudbud.

[Om casekommunerne: Frederikshavn, Jammerbugt og Bornholm](#)

Den statistisk baserede undersøgelse af de unges veje gennem uddannelsessystemet, som er afrapporteret i *Unge og erhvervsuddannelsessystemet i Danmarks udfordrede lokalområder. Casestudier fra Region Nordjylland og Bornholm* (Larsen, 2016) fandt store forskelle i de unges uddannelses- og mobilitetsmønstre, afhængigt af hvilken kommune de er opvokset i. En højere andel blandt de unge i Frederikshavn Kommune tilvalgte en erhvervsuddannelse, og en højere andel blandt denne gruppe var fortsat bosat i kommunen

¹⁴ På engelsk er konceptet "literacy" brugt videnskabeligt til at forstå ikke bare alfabetisering og evnen til at læse samt skrive, men en bredere defineret kontekstafhængig kompetence og viden. F.eks. anvendes begrebet "cultural literacy" til at betegne forskellige etniske gruppers forskellige definitioner af, hvad der er almen viden. Baseret på denne brug af konceptet "literacy" betegner "vocational literacy" således evnen til at forstå et fag og en faglighed, og hvad det indebærer, når man vælger et givent erhvervsuddannelsesfag (f.eks. elektriker, kontorassistent, social- og sundhedshjælper) til forskel fra et uddannelsesfag (f.eks. dansk, historie, matematik).

som voksne, end tilfældet var blandt de unge fra Jammerbugt kommune og i Bornholms regionskommune. I denne interviewbaserede undersøgelse kunne der ikke påvises forskelle mellem de unges uddannelsesorienteringer fra kommune til kommune. De, der udviste en mobilitetsorientering ønskede at fraflytte deres opvækstkommune af årsager, der knyttede sig til deres relationer til venner og familie, ikke til oplevede manglende uddannelsesmuligheder isoleret set. De, der udviste en faglig og en lokal orienteringspræference var alle positivt stemte over for deres opvækstkommune og fortalte om gode opvækstvilkår for børn, om engagement i lokale aktiviteter og om ønsket om at være tæt på familie og venner. Når de fagligt orienterede i nogle tilfælde valgte at flytte efter uddannelse, var det derfor ikke udtryk for et fravalg af opvækstkommunen, men et tilvalg af faglige uddannelsesmuligheder andetsteds. Der er således ingen direkte og forsimplede sammenhænge mellem orienteringspræference og opvækstkommunen som bosted. Når andelen af unge faglærte fra Frederikshavn i højere grad bliver boende i opvækstkommunen end de unge fra Jammerbugt og Bornholm, må det derfor formodes at relatere sig til de større uddannelses- og ikke mindst arbejdsmarkedsmuligheder i Frederikshavn i forhold til de to andre kommuner.

Dette kan delvist understøttes af de kvalitative interviews. Når de unge forespørges om deres oplevelser af de lokale uddannelsesmuligheder, er der forskel på de unge, der er opvokset i Frederikshavn by og de øvrige deltagere i interviewundersøgelsen. De, der er opvokset i Frederikshavn by har en forventning om, at de kan blive boende, og at der er tilstrækkelige uddannelses- og arbejdsmarkedsmuligheder i byen. De unge, der er opvokset i Jammerbugt kommune, ude på landet i Frederikshavn kommune og på Bornholm giver til gengæld udtryk for, at de altid har haft en forventning om, at de må rejse langt, eller endog flytte, for at opnå en uddannelse. Der er således forskellige forventninger til ens livsbane, afhængigt af om man er opvokset i en mikropol som Frederikshavn eller uden for byerne.

Delkonklusion

Samlet set viser denne analyse, at erhvervsuddannelsessystemet og dets ulige udbudsstrukturer skaber forskellige muligheder for forskellige elevgrupper, og ved at fokusere på, hvordan eleverne orienterer sig fagligt og rumligt, kan vi se nogle mønstre. Da der er tale om en eksplorativ undersøgelse på basis af en lille interviewgruppe, skal undersøgelsens resultater dog valideres gennem opfølgende studier.

Ikke desto mindre ses følgende mønstre.

Jeg har fundet frem til, at der findes tre overordnede "orienteringspræferencer", som de unge udviser i forbindelse med transition ind i og gennem erhvervsuddannelsessystemet. 1) De, der udviser en faglig orienteringspræference, 2) de, der udviser en mobilitetsorienteringspræference og 3) de, der udviser en lokal orienteringspræference. De unge jeg interviewede, fortæller alle i deres narrativer om en søgning

efter "det rette fag", altså det fag hvor deres interesse, deres evner og de konkrete muligheder for at gennemføre uddannelsen passede sammen. Men hos nogle unge var der andre livsvalg, som var mere vigtige: For nogle var et fagvalg betinget af muligheden for samtidigt at flytte fra den egn, hvor de var opvokset, for andre begrænsedes deres valg af, at uddannelsen skulle udbydes lokalt, mens det for nogle ikke var bevidst, at den lokale orientering var en præference over det faglige.

Min analyse peger desuden på, at orienteringspræferencen har indflydelse på, hvilken type erhvervsuddannelsesprogram man vælger set i relation til udbudsstrukturmønstre. Med det mener jeg, at de, der udviser en faglig orienteringspræference vælger fra alle fire programtyper – de store 12, de regionale, de semispecialiserede og de små 44 – mens de, der udviser en lokal orienteringspræference primært vælger fag blandt "de 12 store", og de, der har en mobilitetspræference primært vælger blandt de regionale eller semi-specialiserede fag.

Alle unge er udfordrede i at finde en praktikplads, men både de mobilitetsorienterede og fagligt orienterede har mere aktive strategier og virker mere faste i deres uddannelsesvalg, mens de lokalt orienterede udviser en højere grad af passivitet samt større tilbøjelighed til at vælge et nyt fag, når de støder på barrierer i transitionen fra grund- til hovedforløb.

Således har erhvervsuddannelsessystemet nogle meget forskellige funktioner også for hver af de pågældende grupper. For de med en faglig orientering, der er vel på vej til at gennemføre deres EUD, fungerer EUD-systemet som et samtidigt udlejnings- og indlejringssystem (Giddens 1991, Corbett 2009). De unge udlejres fra en ren lokal tilflytning gennem de muligheder, de møder i erhvervsuddannelsessystemet. Samtidig indlejres de i en faglig identitet, der blandt andet giver dem indsigt i erhvervsbårne muligheder uden for den lokalitet, hvor de er opvokset. Med andre ord indlejres de fagligt orienterede i deres fag og opnår gennem erhvervsuddannelsessystemet adgang til både lokale og over-lokale arbejdsmarkeder, og dermed øges deres mobilitetskompetence. Vi kan tale om re-territorialiseringsprocesser (Robertson et al 2002) hvor erhvervsuddannelsessystemet gennem inklusion af eleverne indlejrer dem i arbejdsmarkedets forskellige geografier. En erhvervsuddannelse giver i den sammenhæng den individuelle unge et større handlerum til at agere og være aktør i et både lokalt og over-lokalt handlerum, og giver dermed den unge handlemagt (empower).

For de mobilitetsorienterede fungerer erhvervsuddannelsessystemet som en mere konkret mulighed for at flytte hjemmefra og stå på egne ben. Her sker der i højere grad en udlejring fra lokale strukturer og en indlejring i et fag og i en anden lokalitet. Den erhvervsskole, den unge er knyttet til, sørger for bopæl og kost samt faglig undervisning i en periode og hjælper den unge med at finde en praktikplads i sit faglige opland. Det betyder, at den unges mobilitetsbane følger de institutionelle strukturer.

Endeligt er der de lokalt orienterede. Gruppen af de, som søger en lokal uddannelse, og gennem denne opnår en faglig indlejring, minder om de, der udviser en faglig orientering – de indlejres i en faglighed, og gennem denne, trods deres præference for et lokalt liv, kan de potentielt og processuelt opnå at blive løftet ud af lokalområdet. Dette er ikke tilfældet for de unge, der ikke er fagligt indlejret. På grund af en manglende evne til at orientere sig fagligt, kommer denne gruppe unge til at agere passivt i EUD-systemet. De oplever at møde uoverstigelige barrierer i form af manglende lokale praktikpladser og er i risiko for at blive ekskluderet fra en EUD-uddannelse. Dermed ekskluderes de fra de muligheder, en erhvervsfaglig uddannelse kan tilbyde – både lokalt og ikke-lokalt.

Når dette ses i relation til analysen, der viser, at det primært er børn af ufaglærte og af personer, der er marginaliserede på arbejdsmarkedet, herunder familier der består af enlige forsørgere, tydeliggøres erhvervsuddannelsessystemets ulige udbudsstruktur som en social ulighedsmaskine, der er med til at cementere ulige mulighedsstrukturer uden for byerne. Gennem manglende inklusion af dem med "svag" vocational literacy sker der en relativ magtafgivelse. De fratages en aktørhandlemulighed og bindes dermed i endnu højere grad til lokale – og begrænsede – mulighedsstrukturer.

Referencer

- AMK-ØST, 2016. *Nøgletal for arbejdsmarkedet. RAR Bornholm*. September. Roskilde: Det Regionale Arbejdsmarkedsråd Bornholm.
- ARBO, P. & BENNEWORTH, P., 2007. Understanding the Regional Contribution of Higher Education Institutions: A Literature Review. *IDEAS Working Paper Series from RePEc*.
- BÆCK, U.K., 2015. Rural Location and Academic Success – Remarks on Research, Contextualisation and Methodology. *Scandinavian Journal of Educational Research*, pp. 1-14.
- BAKKER, J., DENESSEN, E. & BRUS-LAEVEN, M., 2007. Socio-economic background, parental involvement and teacher perceptions of these in relation to pupil achievement. *Educational Studies*, **33**(2), pp. 177-192.
- BJARNASON, T. & THORLINDSSON, T., 2006. Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. *Journal of Rural Studies*, **22**, pp. 290-300.
- CORBETT, M., 2007. *Learning to Leave: The Irony of Schooling in a Coastal Community*. Black Point: Fernwood Publishing.
- CORBETT, M., 2009a. Rural schooling in mobile modernity: returning to the places I've been. *Journal of Research in Rural Education*, **24**(7), pp. 1-13.
- CORBETT, M., 2009b. No Time to Fool Around with the Wrong Education: Socialisation Frames, Timing and High-Stakes Educational Decision Making in Changing Rural Places. *Rural Society*, **19**(2), pp. 163-177.
- COWI, 2016. *2016: Oplandsrapport: Vendsyssel. Fremkom 3: Kompetencebehov i Nordjylland*. Aalborg: Region Nordjylland, Regional Udvikling.
- DAHLSTROM, M., 1996. Young Women in a Male Periphery: Experiences from the Scandinavian North. *Journal of Rural Studies*, **12**(3), pp. 259-71.
- EVANS, K. & FURLONG, A., 1997. Metaphors of youth transitions. Niches, pathways, trajectories or navigations. In: A. FURLONG and D. WOODMAN, eds, *Youth and young adulthood. Critical concepts in Sociology. Volume III. Transitions*. 2015 edn. Oxon: Routledge, pp. 100-21.
- EVANS, K., 2007. Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology*, **42**(2), pp. 85-93.
- EVANS, K., 2002. Taking Control? Agency in Young Adult Transitions in England and the New Germany. *Education + Training*, **44**(1), pp. 40-42.
- FABER, S.T., BLOKSGAARD, L; HANSEN CD; MØLLER, KT., 2014. *Unge på Kanten: Køn, Lokaltet og Uddannelse*. Aalborg Universitet.
- FARRUGIA, D., 2015. The mobility imperative for rural youth: the structural, symbolic and non-representational dimensions rural youth mobilities. *Journal of Youth Studies*, pp. 1-16.
- FURLONG, A., 2009. Revisiting transitional metaphors: reproducing social inequalities under the conditions of late modernity. *Journal of Education and Work*, **22**(5), pp. 343-353.
- GIDDENS, A., 1991. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age / Anthony Giddens*. Cambridge: Polity.
- GRAVESEN, D.T., 2012. *Fra sted til sted. Om boligkvarterets betydning for unges uddannelsespositioneringer*. Københavns Universitet.

- HAMILTON, L.C., COLOCOUSIS, C.R. & JOHANSEN, S., 2004. Migration from Resource Depletion: The Case of the Faroe Islands. *Society & Natural Resources*, **17**(5), pp. 443-453.
- HANSEN, S.J., 2014. *At komme fra 'udkanten'. Om sted, stedsans og unges uddannelsesstrategier i et socialt rum under forandring - belyst gennem et casestudie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst*, Københavns Universitet.
- HEDETOFT, A., 2012. *Bornholm. Produktion og beskæftigelse*. Nexø, Denmark: Center for Regional- og turismeforskning.
- HEDETOFT, A. & STEFANIAK, I., 2014. *Ungdomsuddannelser med fokus på yderkommuner*. Nexø, Denmark: Center for Regional- og Turismeforskning.
- HURIC LARSEN, J.F. & HJALAGER, A., 2012. *Uddannelse og yderkommuner*. CLF Report Series, vol. 17. Esbjerg, Denmark: Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Syddansk Universitet.
- JAMES, R., 2001. Participation disadvantage in Australian higher education: An analysis of some effects of geographical location and socioeconomic status. *Higher Education; The International Journal of Higher Education and Educational Planning*, **42**(4), pp. 455-472.
- JØRGENSEN, C.H., 2005. Den danske model for erhvervsuddannelser - et komparativt blik. *LO: Øje på uddannelse*, **2**, pp. 4-25.
- KATZNELSON, N., 2007. *De måske egnede på erhvervsuddannelserne: om frafald og fastholdelse af udsatte unge / Noemi Katznelson*. Odense: Erhvervsskolernes Forlag.
- KAUFMANN, V., BERGMAN, M.M. & JOYE, D., 2004. Motility: mobility as capital. *International Journal of Urban and Regional Research*, **28**(4), pp. 745-756.
- KIRK, J.S., LICHTENBERG, E. & DAMM, E.A., 2016. *Danmark kommer til at mangle faglærte. Tema: Ubalancer på arbejdsmarkedet*. Copenhagen: AE - Arbejderbevægelsens erhvervsråd.
- KVALE, S. & BRINKMANN, S., 2009. *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. 2. Edition edn. California, US: Sage.
- LANGE, T., JOHANNESSEN, K. & HØTBJERG HENRIKSEN, T., 2010. *De unges veje gennem uddannelsessystemet i Nordjylland*. UNI-C. Aalborg: Regional Nordjylland, Regional Udvikling.
- LARSEN, K.T., 2016. *Unge og erhvervsuddannelsessystemet i Danmarks udfordrede lokalområder. Casestudier fra Region Nordjylland og Bornholm*. Nexø, Denmark: Center for Regional- og Turismeforskning.
- LINDGREN, J. & LUNDAHL, L., 2010. Mobilities of Youth: Social and Spatial Trajectories in a Segregated Sweden. *European Educational Research Journal*, **9**(2), pp. 192-207.
- LORENTZEN, A., 2016. Den Globale Udkant. Er det Nordjylland? In: S.T. FABER and H. PRISTED NIELSEN, eds, *Den globale udkant*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, pp. 27-29.
- LORENTZEN, A., 2012. Den danske udkant: hvad er problemet? In: J. LINDEGAARD CHRISTENSEN, ed, *Nordjyske udviklingsperspektiver: afvikling eller udvikling?* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, pp. 23-10.
- MINISTERIET FOR BY, BOLIG OG LANDDISTRIKTER, 2013. *Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse 2013. Regeringens redegørelse til Folketinget*. May. Copenhagen: Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter.
- NIELSEN, U., 2011. Transportafstand og uddannelsesmønstre, *Proceedings from the Annual Transport Conference at Aalborg University, 2011* 2011, Transportdage - ny viden og netværk, pp. 1-11.

- PAULGAARD, G., BÆCK KARLSEN, U. & PAULGAARD, G., 2012. Geography of opportunity. Approaching adulthood at the margins of the Northern European periphery. *Rural futures*, pp. 189-216.
- PLESS, M., 2009. *Udsatte unge på vej i uddannelsessystemet*, Danmarks Pædagogiske Universitetskole, Aarhus Universitet.
- REGERINGEN, 2016. *Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse 2016. Regeringens redegørelse til Folketinget*. København, Danmark.
- REGERINGEN, 2014. *Aftale om Bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser*. Copenhagen: Regeringen (Socialdemokraterne og Radikale Venstre), Venstre, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Konservative Folkeparti og Liberal Alliance.
- ROBERTSON, SL., BONAL, X., & DALE, R. (2002): *GATS and the Education Service Industry: The Politics of Scale and Global Reterritorialization*, *Comparative Education Review* 46, no. 4 (November 2002): 472-495.
- SHIVELY, G., 2011. Sampling: Who, How and How Many? In: A. ANGELSEN, H. LARSEN, J. LUND, C. SMITH-HALL & S. WUNDER, eds, *Measuring Livelihoods and environmental dependence: methods for research and fieldwork*. 2011 edn. Bogor, Indonesia: CIFOR, pp. 51-19.
- SMITH, D.P. & SAGE, J., 2014. The regional migration of young adults in England and Wales (2002–2008): a ‘conveyor-belt’ of population redistribution? *Children's Geographies*, **12**(1), pp. 102-117.
- SØRENSEN, I., 2015, Danske Regioner: Vi skal have flere erhvervsskoler. *Berlingske 1*(<http://intranet.regioner.dk/danskeregionerinternet/regional+udvikling/~media/24D5C76A338945BABBB23E491887D75C.ashx>).1. december 2015.
- UNDERVISNINGSMINISTERIET, 2016. *9. og 10. klasseelevernes tilmeldinger til ungdomsuddannelserne og 10. klasse mv. 2016*. March. København, Danmark: Undervisningsministeriet, Styrelsen for IT og læring.
- YNDIGEEN, C., 2003. Life Planning in the Periphery: Life Chances and Life Perspectives for Young People in the Danish-German Border Region. *Young*, **11**(3), pp. 235-251.